T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ
ANABİLİM DALI

TİCARET SAVAŞLARININ EKONOMİK POLİTİĞİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
İdris EĞEMEN

DANIŞMANI
Dr.Öğr. Üyesi Celal KIZILDERE

VAN-2021

KABUL VE ONAY

<table>
<tr><td colspan="2">İdris EĞEMEN tarafından hazırlanan“TİCARET SAVAŞLARININ EKONOMİK POLİTİĞİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE YANSIMALARI’’Adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</td></tr>
<tr><td>Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Celal KIZILDERE
İktisadi Gelişme ve Uluslararsı İktisat Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~</td><td>...……</td></tr>
<tr><td>Başkan: Doç. Dr. Haktan SEVİNÇ
İktisat Anabilim Dalı, Iğdır Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Üye: Dr. Öğr. Üyesi Erkan AFŞAR
Siyasi Tarih Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Üye: Unvanı Adı SOYADI
Anabilim Dalı, Üniversite Adı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI
Anabilim Dalı, Üniversite Adı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI
Anabilim Dalı, Üniversite Adı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Tez Savunma Tarihi:12.01.2021</td><td>12.01.2021</td></tr>
<tr><td>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.

Pof. Dr. Bekir KOÇLAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</td><td></td></tr>
</table>

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında**;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

Bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

12.01.2021

İdris EĞEMEN

Yüksek Lisans Tezi

İdris EĞEMEN

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Ocak, 2021

TİCARET SAVAŞLARININ EKONOMİK POLİTİĞİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE YANSIMALARI

ÖZET

Sanayi devriminden günümüze kadar teknolojik olarak gelişen dünyada, ticaret de bu gelişim sürecinden etkilenmektedir. Siber küreselleşme çağı denilen bu çağda sanayi çağından bilgi çağına geçiş, gündelik hayatlarımızda hissedilir bir etki oluşturmaktadır. Ülkeler, çağın ve teknolojinin getirdikleri ile yeni pazar arayışlarına girmişlerdir. Bu pazar arayışları içinde pazar yeri olmak istemeyen ülkeler serbest ticaretin oluşabilecek etkilerine karşı korumacı politikalar oluşturmuşlardır. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri ile Çin arasında başlayan ticarat savaşlarından küresel ekonomiler etkilendiği gibi, ABD'nin Türkiye'deki demir-çelik ve alüminyum alımlarını vergilendirmesi ile Türkiye de ticaret savaşlarından etkilenmiştir. Ekonomik büyümenin ülkeler için en öncelikli hedeflerden biri olduğu ve ekonomilerin küresel çaptaki bu tür krizlerden olumsuz etkilendiği bilinen bir gerçektir. Global ekonominin bu iki büyük gücü arasındaki rekabet ve ekonomik çelişkiden, gelişmekte olan diğer ülkeler gibi Türkiye de olumsuz etkilenmiştir. Son yıllarda oldukça şiddetlenen ticaret savaşları, ülkelerin yüksek borçları, Brexit süreci, İtalya'nın borç durumu, ABD'nin yavaşlayan ekonomisi, Çin ve ABD arasındaki ticaret gerilimi ve son olarak da Covid-19 salgını gibi birçok faktör küresel riskleri oldukça artırmış ve bu riskler ülkelerin ekonomik büyümelerini yakından etkiler hale gelmiştir. Ticaret savaşlarının ortasında kalan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin son dönemlerde yaşanan derin krizlerin etkisi altında kalması ile para piyasalarında oluşan dalgalanmalar, merkez bankaları aracılığıyla yaptıkları müdahaleler ülkeler düzeyinde ayrı ayrı ele alınıp incelenmektedir. Amerika, Çin ve Avrupa Birliği gibi Türkiye'nin ticaret ilişkisinin bulunduğu ülkelerin yaşadığı ekonomik buhranların

Türkiye ve dünya ekonomisine etkileri, büyük güçlerin finansal çatışmalarının yarattığı küresel ölçekteki sorunların incelenmesi bu çalışmaya konu edilmiştir.

Bu tez çalışmasının amacı doğrultusunda iktisat literatürünün önemle üzerinde durduğu ticaret savaşları ve ekonomik politiği, Türkiye açısından incelenmiştir. Türkiye ekonomisi ve Türkiye'nin ticaret halinde olduğu ülkeler ile olan ilişkileri ikincil verilerden faydalanılarak ve literatür taraması sonuçları ile karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Bu çalışmada, iç ekonomiler düşünülerek uygulanan ticareti kısıtlayıcı politikaların, aslında genel olarak dünya ekonomilerini etkilediği için kazan-kazan ilkesine göre serbest ticaretin daha doğru bir yaklaşım olduğu politika yapıcıları tarafından göz önünde bulundurulmasının daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler **:** Ticaret Savaşları, Türkiye'de Para Piyasası Uygulamaları, Kur Savaşları.
Sayfa Adedi **:** xii + 68
Tez danışmanı **:** Dr. Öğr. Üyesi Celal KIZILDERE

(Master Thesis)

İdris EĞEMEN

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
January, 2021

POLITICAL ECONOMY OF TRADE WAR AND THEIR REFLECTIONS ON TURKISH ECONOMY

ABSTRACT

In the world that has developed technologically from the industrial revolution until today, trade is also affected by this development process.

In this age called the age of cyber globalization, the transition from the industrial age to the information age has a noticeable effect on our daily lives. Countries have started to search for new markets with the benefits of the age and technology. Countries that do not want to be a market place in their search for markets have created protective policies against the possible effects of free trade. Similar to the global economies being affected by the trade wars between the United States and China today; as iron, steel and aluminum purchases have been taxed by USA, Turkey has been also affected from trade wars. It is a known fact that economic growth is one of the top priority targets for countries and economies are negatively affected by such global crises. Competition and economic contradictions between these two great powers of the global economy, Turkey, like other developing countries have been also adversely affected. Many factors such as trade wars, high debt of countries, Brexit process, the debt situation of Italy, the slowing economy of the USA, the trade tension between China and the USA and finally the Covid-19 epidemic have increased the global risks considerably in recent years, and these risks have become such that they can closely affect the economic growth of countries. Fluctuations in the money markets, under the influence of the deep crises experienced in recent years in countries like Turkey which are trapped in the middle of trade wars and their interventions through central banks were examined and analyzed separately at country level. The impacts of economic crisis in contries with which turkey have relationship sch as America, China and the European on the world economy and Trkey economy and

examining the problem on a global scale caused by financial conflicts of the great powers have been the subject of this study.

For the purpose of this thesis, trade wars and economic policy the economics literature emphasized significantly have been analyzed in terms of Turkey.

Turkey's relations with the countries which it trade were used by using the secondary data and were reviewed in comparison with the results of the literature. In this study, it is thought that it would be more beneficial to consider that free trade is a more correct approach in terms of the win-win principle since policies restricting trade, which are implemented considering domestic economies, actually affect world economies in general.

Keywords **:** Trade Wars, Money Market Practices in Turkey, Currency Wars.
Number of Pages **:** xii + 68
Thesis advisor **:** Asst. Celal KIZILDERE

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xi**
ÖN SÖZ ..... **xii**
GİRİŞ **1**
1. TİCARET VE TİCARET POLİTİKALARI **7**
1.1. Ticaret Politikası 8
1.1.1. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi 9
1.1.2. İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi 10
1.2. Ticaret Politikası Araçları 11
1.3. Uluslararası Ticaret Politikaları 13
1.3.1. Uluslararası Ticaretin Evrimi 14
1.3.2. Uluslararası Ticaret Politikaları Kapsamında Sanayileşme 15
1.3.2.1. İthal İkameci Sanayileşme 16
1.3.2.2. İhracata Dayalı Sanayileşme 16
2. KORUMACILIK VE TİCARET SAVAŞLARI **18**
2.1. Korumacılık 18
2.1.1. Korumacılık Kavramı 18
2.1.2. Korumacılık Politikaları 19
2.2. Ticaret Savaşları 20
2.2.1. Ticaret Savaşlarının Meydana Gelmesi 25
2.2.2. Ticaret Savaşının Aktörleri 25
2.2.2.1. Ülkeler 25
2.2.2.2. Ekonomik Topluluklar ve Anlaşmalar 26
2.2.2.3. Şirketler 26
2.2.2.4. Merkez Bankaları ve Siyasal İktidarlar 27
2.2.3. Ticaret Savaşlarının Sonuçları 27
3. TİCARET SAVAŞLARININ EKONOMİK POLİTİĞİ **29**
3.1. Kur Savaşları 29
3.1.1. Komşudan Dilenme Politikası 29

3.1.2. ABD ve Çin'in Kur Savaşları Örneği: ABD-Çin Ticaret Savaşları Ekseninde Dolar ve Yuan 30
3.1.2.1. Ticaret Savaşları 30
3.1.2.2. ABD-Çin Ticaret Savaşları 30
3.1.2.3. Ticaret Savaşlarının Dünya Ekonomisine Etkileri: ABD-Çin Ticaret Savaşları Ekseninde Dolar ve Yuan'ın Rezerv Para Statüsüne Bir Bakış 34
3.1.3. 1991-1995 Latin Amerika Krizi 35
3.1.4. İran-Irak Krizi 36
3.1.5. Asya Krizi 38
3.1.6. Rusya Krizi 39
3.1.7. Brezilya Krizi 39
3.1.8. 2008 Küresel Krizi 40
3.1.9. 2008 Küresel Kriz Dönemi ve Sonrası Ticaret Savaşları ve Uygulanan Korumacı Politikalar 41
3.1.10. Avrupa Borç Krizi 42
3.1.11. Ortadoğu Krizi 43
3.2. 2018 Sonrası Ekonomi Politikalarında Ticaret Savaşlarının Yeri 43
4. TİCARET SAVAŞLARININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ 45
4.1. Türkiye'ye Etkileri 45
4.1.1. Türkiye'de Ticaretin Gelişimi 45
4.2. Ticaret Savaşlarının Türkiye'ye Etkisi 45
4.2.1. Avrupa Birliği -Türkiye İlişkileri 45
4.2.2. Türkiye ile Amerika Arasındaki Ekonomik İlişkilere Genel Bir Bakış 47
4.2.3. Uzakdoğu Ülkeleri ve Türkiye Ekonomik İlişkisi 49
4.2.3.1. Çin ile Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkilere Genel Bir Bakış 49
4.2.3.2. Japonya ile Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkilere Genel Bir Bakış 50
4.2.4. Rusya Türkiye İlişkileri 51
4.3. Dünya Ekonomisinde Son Dönem Ticaret Savaşları 52
4.4. Kur Savaşları ve Ticaret Savaşları 58
5. SONUÇ 61
KAYNAKÇA 65

ÖZ GEÇMİŞ
TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo **Sayfa**

Tablo 3.1. 2008-2018 yılları arasında gelşmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde mal ve hizmet ticaretinin değişimi (%)..... 42

Tablo 4.1. 2011-2020 yılları arasında dünya mal ticareti hacmi ve reel gayri safi yurtiçi hasıla büyümesi (%). 54

Tablo 4.2. Seçilen ekonomilerin 2017 ile 2019 yılları arasında çeyrek dönemler bazında yüzdelik reel GSYIH büyümesi 55

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ECB	Avrupa Merkez Bankası
FED	Amerikan Merkez Bankası
G20	Group of 20 (G 20 Ülkeleri)
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüs
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PPP	Satın Alma Gücü Paritesi
TTIP	Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması
TTP	Trans Pasifik Ortaklığı
Vb	Ve benzeri
WIPO	Dünya Fikri Örgütü

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın meydana gelmesinde yardım ve tavsiyelerde bulunan, çalışma süresince görüş ve önerilerini benimle paylaşan başta danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Celal KIZILDERE çalışma boyunca benimle bilgi ve yardımını esirgemeyen ve tezin her aşamasını takip eden Dr. Öğr. Üyesi Erkan AVŞAR, gerektiği zaman önerilerde bulunan Doç. Dr. Çiğdem BOZ, Prof. Dr. Şükrü MOLLAVELİOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN, hocalarıma teşekkür ederim.

Bu tezi yazarken en büyük destekçilerim olan ve bu süreç içerisinde benim maddi ve manevi ihtiyaçlarımı karşılayan ve sonsuz sabır gösteren başta aileme sonra SMMM Okan KARATAŞ, SMMM Eşref TEKER, Melik ZENGİN ve diğer tüm arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

İdris EĞEMEN

GİRİŞ

Sanayi devrimi ile artış gösteren üretim, ülkeleri yeni pazar arayışlarına dahil etmiştir. Bu da sanayi devrimini gerçekleştirmiş olan ülkeleri dünya pazarına açılmaya, kendi pazarlarını ise onlara sunmaya yöneltmiştir. Sanayi devriminin sonucu olarak doğan liberal politika anlayışına anti tez olarak, korumacı eğilimler de ortaya çıkmıştır. Serbest piyasa anlayışının -başta sanayileşmiş ekonomiler olmak üzere- tüm dünya ekonomisine canlılık kazandıracağı öngörülmüş, buna karşın sanayisini korumak ve iç piyasasını ayakta tutmak isteyen ülkelerce bu çok da sıcak karşılanmamıştır. Hatta sanayi öncüsü devletler dahi kendi çıkarları doğrultusunda serbest dış ticaret politikalarından saparak alternatif yollara yönelmiştir. Bu da uluslararası ticarette korumacılığı ön plana çıkarmıştır.

Korumacılık "Sanayi Devrimi" ile vücut bulmasına rağmen, teknolojik gelişmeler ve internet çağının başlamasıyla birlikte küreselleşme kaçınılmaz bir hal almıştır. Yaşanan iki dünya savaşı arasındaki dönemde birçok devlet korumacı anlayışı benimseme yoluna gitmiştir. İkinci dünya savaşından sonra ise bu manevraların ortadan kaldırılması adına belli girişimlerde bulunulmuştur. 21. yüzyılda teknolojideki gelişmelerin hızla ilerlemesi uluslararası ticaretteki rekabeti ciddi bir boyuta getirmiştir. Buna bağlı olarak teknolojinin, sanayi inkılabının ve yeni sömürge arayışlarının gelişmesi yeni ve yıkıcı iş modelleri, dijitalleşmenin de etkisi ile en iyi bildiğimizi düşündüğümüz işleri bile tekrardan öğrenmeye ve kutgulamaya sorgulamaya itmiştir. Artık her şeyde olduğu gibi savaşlar da evrim geçirmiş ve yeni biçimler almıştır. Konvansiyonel veya topyekûn savaşlar hızla soğuk savaşlara dönüşmüştür. Bunun yanında küresel dünyada giderek artan üretimlerin çeşitlenmesi hem yeni pazar arayışlarına hem de üretime bağlı hammadde ihtiyacını da giderek artırmış ve üretim maliyetleri üzerinde geniş bir baskı ortaya koymuştur (Aytaç, 2019: 4). Bu gelişmeler uluslararası ticaretin gelişimini ve uluslararası ticarete konu olan her şeyin tedariğini ve fiyatını etkilemektedir.

Dünyadaki bu gelişim süreçleri birçok ülkenin korumacılık politikası uygulama girişimine neden olmuştur. Korumacılık politikası ile ülkeler, yerli şirketlerini ve yerli ürünlerini dış rekabetten korumak, ulusal üretimlerini bunlara karşı daha güçlü tutmak, dış ticaret açıklarını engellemek ve kendi tüketicilerini güvensiz

ve istenmeyen ürünlerden korumayı hedeflemektedir. (Çetinkaya ve Muratoğlu, 2019: 3).

Tüm bu siyasi ve ekonomi politik gelişmelere bağlı olarak savaş kelimesi; biz insanların gözünde yıkım, korku, acı, kan, gözyaşı ve sürgün gibi çağrışımlar yaratsa da insanlık tarihinin ilk dönemlerinden günümüze kadar tarihin savaşlar ile dolu olduğu aşikârdır. Savaş, insanlık tarihi ile birlikte var olan tarih boyunca değişebilen, yöntemi ve uygulanması bakımından farklılık kazanan, kapsamlı ve dinamik bir kavram olarak 21.yüzyıla kadar gelen bir kavramdır. Yeni ekonomik güç gösterisi, yeni ticaret alanlarının arayışı, kaynakların kıtlığı ve yeni teknolojik gelişmeler; bunun yanında ülkelerin korumacı yaklaşımla yerli sanayiyi ve yeni iş kolları geliştirmek adı altında ithal ürünlere ekstra vergi koyması ve kendi ürünlerine (ihracat) uygulanan kotaları artırmak ve diğer ülkelerin de buna karşı misilleme yapmaları ticaret ve sıcak savaşların ortaya çıkmasına sebep olarak gösterilebilir.

Ticaret, soğuk ve sıcak savaşların baş mimarı olan ABD'nin dünyadaki hemen hemen tüm ülkeleri ve özellikle gelişmekte olan ülkeleri çıkarları doğrultusunda bir ağın parçası haline getirerek bu ülkelerin kendisine bağlılığını ve sadakatlerini garanti ederek onları bir borç batağına saplamak ve sonrasında bu ülkeleri çıkarları doğrultusunda askeri, ekonomik ve politik açıdan kullanabilmektir. Daha sonra bu ülkelerdeki halklara mütevazı ve barışçıl rolünün ispatı için halklarına sanayi siteleri, hava alanları, santraller vb. imkanlar sunarak politik konumunu güçlendirerek kendi inşaat ve mühendislik firmalarını ve küresel imparatorluklarını terfi ettirme çabasında olan şirketlerini (Monsanto, General Electric, Nike, General Motors, Wal-Mart MAIN gibi) mükemmel bir şekilde zenginleştirmektir (Perkins, 2005:8). Bu tür yaklaşımlar ile ülkeleri çok ciddi miktarlarda borç batağına sürükleyecek projeler sunmak, daha sonrada ülkelere bu projeler ile elde ettikleri gelirleri ve doğal kaynaklarını kullanarak borçlarını ödeyebilecek kapasitelerinin olduğunu düşündürme yoluyla kendi emellerine doğrudan dikkat çekerek değil dolaylı olarak ulaşmayı hedeflemektedir.

Gelişen bilgi teknolojiler ile şirketler 21. yüzyıl devletleri kadar ulusallaşabilmiş ve uluslararası düzeylere gelebilmişlerdir. Ortak paydalarda hareket edildiği gibi birbirleriyle de mücadele ettikleri küresel ölçekte rekabet ortamları ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu mücadeleler geçmişte ticari kaygılar neticesinde doğrudan sahada yapılan bir mücadele olarak gerçekleşirken günümüzde ticaret savaşı olarak

literatürdeki yerini almış ve kamuoyu nezdinde ekonomi savaşları olarak da kullanılagelen bir kavram olarak tanımlanmıştır. Küresel çapta gerçekleşen bu ticari ve ekonomik münasebetler uluslar üstü kuruluşlar vasıtası ile yönetilmekteyken yeri geldiği zaman siyasi arenada söz sahibi olan devletlerin yapmış olduğu müdahale ve manipülasyonlar ile ulusal çaptaki ekonomiler üzerinde dalgalanmalar ve krizler yaratmaktadır. Yaşanan bu ekonomik dalgalanmalar ulusal ekonomiler üzerinde geçmişte sahada verilen savaşlardan daha fazla zararlı etkiler yaratırken sadece ekonomik kuruluşlar değil toplumsal hayatın birçok alanında insanların etkilenmesine de neden olmaktadır. Ekonomilere yapılan bu ani müdahaleler sonucu ortaya çıkan dalgalanmalar beraberinde ülkelerin başta ekonomik olmak üzere siyasi, sosyal ve kültürel politikalarının şekillenmesinde etkili olmaktadır.

Örneğin 21. Yüzyılda ekonomisinde petrole bağımlı olan ABD'nin özellikle Ortadoğu ve diğer birçok petrol üreticisi ülkeyi petrol rezervlerinden dolayı kendi çıkarlarının kalesi olarak görmektedir. Petrol şirketlerinin müttefik olarak gördüğü ülkelere planlı bir şekilde petrol endüstrisinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Limanları yapan şirketlere her türlü desteği sağlamaları, bu hizmetleri sürdürdükleri sürece desteklerini garanti altına almaları şirketlerin ticaret savaşlarına müdahil olmalarının göstergesidir (Perkins, 2005: 57). Dolayısıyla ABD veya diğer sömürgeci devletler menfaatlerinin olduğu diğer ülkeleri özellikle Ortadoğu ülkelerini bir sömürge alanı gibi değerlendirirler. İstedikleri zaman istedikleri büyüklükteki (çıkarlarının daha çok olduğu) sömürge alanlarından fayda sağlamakta ve insanlar o bölgelerde açlık ve çaresizlikle mücadele ederlerken bile onlar lüks araçlarının benzini ve yeni modeller için yeni keşifler, yeni sömürüler yapma gayreti içerisindeler. Bunu her ne kadar doğrudan ülke olarak yapmazlarsa da kendi ülkelerinin bünyelerindeki şirketler aracılığı ile dolaylı olarak gerçekleştirirler.

Ekonomik büyüme, iktisat literatüründe en çok araştırılan konulardandır. Ülke dinamiklerinin en verimli şekilde kullanılması ile ortaya çıkan ekonomik büyüme titizlikle incelenmelidir. Doğru politikaların üretilmesi büyük önem taşımaktadır. Belli bir zaman diliminde her birey için üretilen mal ve hizmetlerin parasal değerinde meydana gelen artış şeklinde tanımlanan ekonomik büyüme, ülkede yaşayan insanların yaşam kalitelerini daimî şekilde yükseltmenin tek yoludur. Her alanda olduğu gibi ekonomide yer alan belirsizlikler de karar alıcılar, politika yapıcılar ve

yatırımcılar başta olmak üzere birçok kesim tarafından önem teşkil etmektedir. Özellikle 2008-2009 yıllarında yaşanan küresel finans krizinden sonra belirsizliklerin artmasıyla akademik alanda olduğu kadar iş dünyası ve siyasetçiler de belirsizlik üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu bakımdan, küreselleşmeyle birlikte sürekli artış gösteren belirsizliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin doğru tespit edilerek uygun politikaların geliştirilmesi, ekonomik büyümeye dair planların doğru şekilde kurgulanarak uygun politikaların uygulanması önemlidir.

Son zamanlarda küresel anlamda ticaret savaşlarında yaşanan gerilimler ve jeopolitik riskler nedeniyle güven, yatırım ve üretim göstergelerinde bozulmalar meydana gelmekte ve bu durum da ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Özellikle Orta Doğuda gelişen jeopolitik riskler, küresel anlamda imalattaki düşüş, sanayide yaşanan olumsuzluklar ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır. Jeopolitik ve ticari belirsizliklerin artmasıyla beraber Türkiye gibi gelişen ekonomilerde özel faktörlerin makroekonomik zorluklara sebebiyet vermesi, verimliliklerde gözlenen düşüşler ve gelişmiş ekonomilerde görülen yapısal etkenler (yaşlı nüfusun artması vb.) ekonomik büyümeyi küresel anlamda tehdit etmektedir. Ticaret gerilimleri güven duygusunun zedelenmesine ve yatırımların sekteye uğramasına yol açarken bu durum politika belirsizliğini arttırmakta ve finansal piyasaları büyüme endişelerine sürüklemektedir.

Her gün devam eden küreselleşme süreci ülkelerin ekonomik ve finansal sistemlerinin birbirleri ile daha uyumlu halde hareket etmesini zorunlu kılmaktadır. Böylece dünyanın herhangi bir noktasında oluşan ekonomik dalgalanmalar küresel çapta daha hızlı ve daha derinlemesine etki göstermektedir. Ülkelerdeki ekonomik ve finansal kriz dönemleri içerisinde sıkça başvurulan korumacı ekonomi politikaları, dünya ticaretinin de olumsuz etkilenmesi ile beraber kur ve ticaret savaşlarını meydana getirmektedir.

Oluşan politikalar neticesindeki kur savaşları ve dış ticaretteki dengesizliklerin büyümesi, ticaret savaşlarının en önemli silahlarındandır. Literatüre bakıldığı zaman bu politikalardan en çok riske sahip olanı finansal korumacılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Finansal korumacılık politikalarında ülke merkez bankalarındaki yerel para değerlerine müdahale edilmesi neticesinde kur ve ticaret savaşları ortaya çıkmaktadır.

Dünyadaki ekonomilerde ekonomik krizin yol açtığı olumsuz etkileri minimuma indirmek adına ülke ekonomilerindeki dış ticaret payları da artmaktadır. Bunu en basit biçimde paralarını devalüe edenler yapmaktadırlar. İhracat ile artan döviz rezervi ülke ekonomisine avantaj sağlamaktadır.

Kur savaşlarının gündem olmasıyla beraber gözler ihracatta lider konumda olan Çin'e dönmektedir. Çin, yuanı baskı altında tutarak 2000-2014 yılları aralarındaki yabancı para rezervini 4 trilyon Dolar düzeyine getirmiştir. 2005 senesine dek yuan dolara sabitlenmiş durumdayken son dönemlerde Çin hükümeti bu uygulamadan uzak durmuştur. Çin, Ekim 2018 itibariyle yabancı para rezervlerinin %25'inin satışını gerçekleştirerek yuanın değerini önceki yıla kıyasla %10 arttırmıştır. Aynı zamanda hükümet, ülke vatandaşlarında yılda 50.000 Dolardan çok ülke dışına para aktarımının önüne geçerek, değerlenen yuanının ülke dışına hareket kabiliyetine sınır getirmiştir. ABD başkanı Trump, yuan üzerinde yaptığı baskı sebebiyle Çin hükümetini "para manipülatörü" olarak suçlamıştır (Shen, 2018: 35).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), benimsemiş olduğu ticaret politikası kapsamında karşılıklı ticaretinde en fazla Çin'in açık verdiği ülke ekonomilerini baskı altında tutmaktadır. ABD başkanı D. Trump yönetimine dek bu baskılamaları, üstü örtülü şekilde bürokratik bir açıdan, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üstünden yapılan ticaret savaşı olarak nitelendirmek doğru değildir. Fakat ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında, ABD Başkanı Donald Trump'ın 1 Mart 2018 tarihi itibariyle ilan edilen çelik ithalatında %25, alüminyum ithalatında ise %10 gümrük vergisinin uygulamaya konulması ve 6 Temmuz 2018'de ABD'nin, ithal ettiği 34 milyar dolar tutarındaki Çin ürününe ek gümrük vergisi getirdiğini ilan etmesiyle dünya ekonomisi "Ticaret Savaşları" olarak ifade edilen kaotik bir sürecin içine girmiştir (Ferraro ve Van, 2019). Konu ile ilgili yaplan çalışmaşlardan bazılarına aşağıda değinilmeye çalışılmıştır.

Ertürk (2017) Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkileri çalışması ile Ticaret Savaşlarının Dünya Ekonomisine Etkileri, küresel kriz sonrası yeniden gündeme gelen korumacılık önlemleri ve korumacılık uygulamalarının en önemlisinden olan kur savaşlarını ve kur savaşlarının yol açtığı ticaret savaşlarının dünya ekonomisi üzerinde ki etkilerinin neler olduğunu anlatmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre ülkeler arası ekonomik farklılıkların derinleşmesine, güçlü

ekonomilerin gücünün daha da ivme kazanmasına sebep olurken diğer yandan güçlü olmayan üretimi ve gelişimi yabancı kaynaklara bağlı olan ülkelerin daha derin krizlere sebep olmasına sebep olmaktadır.

Çekin ve Nuroğlu (2020) Ticaret Savaşlarının Uluslararası Ticaret ve Reel Ekonomiye Etkisi çalışması ile 2008 yılından itibaren dünya ticaretinde düzeyi gittikçe artan korumacılık hakkında kapsamlı bir literatür taraması ortaya koymaktadır. Araştırmada, ticaret savaşlarından doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmesi muhtemel olan ülkelerdeki dış ticaret göstergeleri ve makro iktisadi değişkenlerin, ticaret politikasındaki belirsizlikten ne ölçüde etkilendiğini panel vektör otoregresyon yöntemi ile tespit etmeyi amaçlar. Bu çalışmanın bulguları, gelişmiş ülkeleri temsil eden ABD ve Japonya'da ticaret politikası belirsizliğinin hisse senedi piyasalarını ve reel ekonomiyi etkilediğini, Japonya'da hisse senedi piyasalarının, ABD'de ise reel ekonominin daha çok etkilendiğini göstermektedir. Yükselmekte olan ekonomileri temsil eden BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Güney Afrika) ve Türkiye'de ise, ABD kaynaklı ticaret politikası belirsizlikleri Çin Halk Cumhuriyeti'ni daha çok ticaret dengesi açısından, Türkiye'yi ise enflasyon açısından olumsuz etkilemektedir.

Bu tez çalışmasının temel amacı; ticaret savaşlarının ekonomik politiği ve türkiye ekonomisine yansımalarını ele almaktır. Bu doğrultuda özellikle ekonomik ve politik anlamda küresel güç olan Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Çin'in ticaret alanındaki kur savaşlarının Türkiye'yi ve diğer gelişmekte olan ülkeleri nasıl etkilediği irdelenecektir. Tezde bu kur savaşları ve ticaret savaşlarının dünyadaki politik ve ekonomik sisteme etkileri incelenecektir.

1. TİCARET VE TİCARET POLİTİKALARI

İktisat biliminin ortaya çıktığı günden bu yana iktisatçılar özellikle, iş bölümü ve uzmanlaşmanın faydaları ve bu kavramların ülkelerin ekonomik gelişimi kapsamında olumlu etkileri konusu üzerinde durmuşlardır. Ülkelerin mevcut doğal kaynakları, iş gücü, teknoloji vb. kapsamında üretim için yeterli donanıma sahip olmadıkları noktada dış ticaretin öneminin giderek arttığını söylemek mümkündür. Dış ticaret, ülkelerin birbirleri ile yaptıkları mal, hizmet, sermaye ve fikri mülkiyet hakları ticaretinin tamamıdır. Ayrıca dış ticaret, ülkelerin ekonomik ve siyasal açıdan dünyada söz sahibi olması, zenginleşmesi, ekonomik büyümesini gerçekleştirerek kalkınmasını sağlaması ve ekonomik birimlerinin yararlarının maksimize edilmesi açısından önemlidir (Gültekin, 2011: 31).

Dünya ticaretinin serbestleşme eğiliminde olduğu göz önüne alınırsa ekonomik ilişkilerdeki korumacılık anlayışı, günümüzde yerini serbest ticarete bırakmıştır. Serbest ticaretle birlikte, mali ve parasal alanda da liberalleşme süreci gelişme göstermiştir. Bu nedenle ekonomik anlamda ülkelerin ekonomik sistem ve bu sisteme odaklı uygulanan ekonomi politikaları da küreselleşme olgusuyla birlikte giderek benzerlik göstermektedir (Karluk, 2002: 216).

Ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal içerikli birçok faktörün birbirlerini etkilediği küreselleşmenin evresinde, gelişmekte olan ülkeler açısından sürecin ekonomik boyutu ön plana çıkarılmıştır. 1980'lerden itibaren kâr maksimizasyonunu amaçlayan sermaye ve girişimci grubu, sadece üretim ve kârı değil, pazarı da dünya ölçeğine genişleterek liberalleşme hareketlerinin ekonomik küreselleşme düşüncesini kuvvetlendirmiştir (Aktel, 2001: 197).

Küreselleşmenin önemli bileşenlerinden biri olan ekonomik küreselleşme; mal, hizmet, sermaye, teknoloji, bilgi vb. faktörlerin akışkanlığının artması ile uluslararası ekonomik ilişkilerin artması ve dünyanın tek bir pazarda toplanması anlamını taşımaktadır. Ekonomik küreselleşme kavramının üç boyutu vardır: Ticarette küreselleşme, mali küreselleşme ve üretim küreselleşmesi (Seyidoğlu, 2003: 189). Ticari küreselleşme kapsamında İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, dünyada Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) altı kat artmıştır.

Günümüz ekonomik şartlarının, bilgi ve teknolojiye dayandığını söylemek mümkündür. Yeni kurulan sanayiler, ileri teknoloji gerektiren ürünler üreterek yeni

pazarlama tekniklerini kullanmayı zorunlu hale getirmektedir. Bilgi ve teknolojinin bir ülkenin ekonomik büyümesi üzerindeki etkileri farklı durumlarda kendini göstermektedir. İlk olarak, yeni mal ve hizmetlerin üretilmesiyle toplam üretim ile büyüme artmaktadır. İkincisi, e-ticaret ve bilgisayar destekli robotlar gibi üretim aşamasında kullanılan yeni yöntemler vasıtasıyla verimlilik artmaktadır. Üçüncüsü, internet satışları, dijital reklam, sınır ötesi üretim, yeni pazarlama, organizasyon ve yönetim teknikleri ile ekonomik etkinlik artmaktadır (Çelik ve Erkan, 2010: 184).

Küreselleşmenin, bir ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi veren ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini savunan çalışmalardan Stiglitz (2004), bu süreci iyi değerlendiren ülkelerin ekonomik büyümeyi sağlama ve sürdürme aşamasında küreselleşmenin itici güç olacağını vurgulamaktadır. Dreher'in de (2006) ifade ettiği gibi, küreselleşmenin ülkelerin refah seviyesine olan etkisinin pozitif yönlü olduğu söylenebilir. Küreselleşmenin olumlu etkilerinin yanında, yoksulluğu arttırması, sosyal ve çevresel koşulları kötüleştirmesi gibi olumsuz etkilere yol açtığı şeklinde görüşler de mevcuttur (Doğan ve Can, 2016: 198-199).

1.1. Ticaret Politikası

Ekonomi politikalarının en önemli bölümlerinden biri olan dış ticaret politikası ile serbest ticaret düşüncesine rağmen, bazı ekonomik koşullar altında hükümetler dolaylı ya da doğrudan ticarete müdahalede bulunma gereksinimi duyarlar (Gençosmanoğlu, 2014: 147). O halde dış ticaret politikası, hükümetlerin ülkenin dış ticaretini kısıtlamak, teşvik etmek veya bu ticari işlemlerin yapılış şeklini düzenlemek için almış olduğu önlemler olarak tanımlanabilir (Seyidoğlu, 2003: 117).

Dış ticaret politikasının amaçları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Seyidoğlu, 2003: 118-120):

- Dış ödemede dengesizliklerin giderilmesi,
- Dış rekabete karşı korunma,
- Ekonomik büyüme,
- Piyasadaki mevcut aksaklıkların giderilmesi,
- Ekonominin liberalleşmesi,
- Ekonomik istikrar,
- Hazineye gelir sağlamak,

- Kendi kendine yeterlilik.

Uluslararası ticaret politikaları genellikle yerli üreticilerin dış rekabet sonucu sıkıntıya girmesi, bununla birlikte ekonomik büyümedeki yavaşlamalar sonucu ortaya çıkabilmektedir. Korumacı görüşü savunanlar dış ticaretin ekonomide meydana gelen problemlerin çözümüne önemli katkı sağlayarak olumsuz ekonomik şartları iyileştireceğine inanmaktadır. Dış ticaret politikaları kapsamında uygulanan tarifeler, bireyler arasında gelir eşitliğini sağlamaktadır. Ticaret politikalarının belirlenmesinde ekonomik etkinliğin başka faktörlerde etkili olabilmektedir (Gençosmanoğlu, 2014: 147).

Ekonomik büyüme ve kalkınmayı hızlandırmak amacıyla özellikle sanayileşme yolunda olan bir ülkenin uluslararası ilişkilerini yerleştirmeye çalışması ile sürdürmesi büyümenin birtakım politikalar kapsamında gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Sanayileşmenin başlangıcında boyutunun neler olacağı, dış ticareti gerçekleştirecek olan ülkenin nasıl bir politikayla yoluna devam edeceği, diğer bir ifadeyle ithalata ve ihracata yönelik politikalardan hangisinin seçileceği konusu önemlidir. Bu amaçla incelenmesi gereken büyüme ve kalkınma stratejileri iki politikaya dayandırılmaktadır. Bunlardan ilki ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ikincisi ise ithal ikameci sanayileşme stratejisidir (Özden, 2014: 75). Ülkenin makroekonomik hedeflerinin gerçekleştirilmesi için hangi politikanın uygulanması gerektiğine doğru karar verilmelidir.

1.1.1. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi

İhracata dayalı sanayileşme stratejisiyle, ekonominin bütün yönleri ile dışa açık politikalar uyguladığı sanayileşme stratejisi ifade edilmektedir. İhracata yönelik sanayileşme stratejisi ile dışa yönelik sanayileşme stratejisi birçok iktisatçı tarafından aynı anlamda kullanılmaktadır (Saçık, 2009: 165).

İhracata dayalı sanayileşme stratejisinin olumlu etkileri aşağıdaki gibidir (Özden, 2014: 78):

- Üretimde kullanılan kaynakların karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olunan alanlara yönelmesi,
- Emek faktörü yoğun ülkelerde istihdamın artması,
- Dış ticaretin serbestleşmesi ile kapasite kullanım oranının yükselmesi,

- Ölçek genişlemesi sonucu ölçek ekonomilerinden faydalanılması,
- Üretici firmaların dış rekabete açılmasını sağlanmak adına ihracatın özendirilmesi,
- Rekabet artışının yanısıra verimlilik artışlarının ve yüksek düzey teknolojilerin kullanımının gerçekleşmesi.

Dar anlamda ihracatın teşvikleri, ülkede üretilen malların, ihracatının gerçekleştirilebilmesi için devletin ihracatçılara yaptığı dolaylı ya da dolaysız sübvansiyonları kapsarken, geniş anlamda ihracat teşvikleri, ihracatçıların üretim sürecinde karşılaşacakları sorunları minimize edecek ve satışlarını arttırmak amacıyla dinamik sistemin kurulmasına yardımcı olacak düzenlemeleri kapsar (Büyükakın ve Özyılmaz, 2016: 49).

1.1.2. İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi

Bu strateji politikası, ithalat yoluyla alınan ürünlerin dışardan alınmak yerine yurt içinde üretimin gerçekleştirilmesiyle sanayileşmeyi amaçlayan politikadır. Bu amaca ulaşmak için belirlenen araçlar çoğunlukla gümrük tarifeleri, döviz kuru politikaları, ithalat kısıtlama ve yasaklarıdır. Bu strateji genellikle iki aşamada gerçekleştirilir. İlk aşama, tüketilen mallarının ülke içinde üretiminin yapıldığı ve yerel piyasa kapasitesinin sınırlarına ulaşıldığında sonlanan aşamadır. Bir sonraki aşamada ise ya dış piyasalara yönlenecek ya da ara ve yatırım mallarının yurt içinde üretimi sağlanacaktır. Son aşamada yüksek maliyetteki üretim girdisi kullanarak üretim yapan sektörlerin ihracat yapmaları zorlaşacaktır (Saçık, 2009: 164).

İthal ikameci strateji, ülke içi pazara yönelik üretimi esas alan, aşırı koruyucu ve ekonominin pek çok kesiminde yaygın devlet müdahalesini öngören bir ekonomik modeldir. Yurt dışından alınan malların yurt içinde üretilmesini, böylece dış ödemeler dengesinde döviz tasarrufu sağlanmasını amaçlar (Özden, 2009: 76). Bu stratejinin amaçları; ülke içinde gerçekleştirilen üretimle sanayileşmeyi hızlandırma, mevcut istihdam alanlarını genişletme, dış ticaret hadlerinin ülke lehine dönmesini sağlama ve döviz tasarrufu sağlamaktır. Varılmak istenen esas hedef ise ülkenin kendi kendine yetecek üretimini gerçekleştirmesi yoluyla büyüyebilmek ve dışa açılabilmektir (Saçık, 2009: 164).

İthal ikameci sanayi stratejinin yol açtığı başlıca problemler aşağıdaki gibidir (Uçan ve Kolçak, 2014: 53):

- Kaynakların aşırı kullanılması,
- Dışa bağımlılık,
- İhracat azaltması,
- Borçlanmanın artması,
- İşsizliğin artması.

Ticaret politikasındaki amaç ne olursa olsun, bu politikanın etkisi ekonomik kaynakların yeniden tahsisini gerektirir. Dış ticaret politikası araçları kapsamına giren gümrük tarifeleri, ithalat kotaları, tarife dışı engeller, ihracat teşvikleri günümüzde kolay kolay yürürlüğe konamamaktadır. Dünya Ticaret Örgütü kuralları sebebi ile politika araçlarından yararlanma imkânları kısıtlıdır. Başlıca ithal malların ülkeye girişinin geciktirilmesi ya da başka şekilde zorlaştırılması olarak gündeme gelen tarife dışı engeller de diğer ülkelerin karşı önlemlere başvurması sebebi ile günümüzde uzun süreli olarak uygulanamamaktadır (Karluk, 2003: 159).

1.2. Ticaret Politikası Araçları

Günümüzde dış ticaret, ekonomik büyüme ve dış siyasetin bir araç değil, aynı zamanda ülkelerin var olma sebebidir. Yakın geçmişte dışa kapalı ülkeler kısmen tasfiye olmuşlar ya da dış ticaret politikalarını yeniden belirlemişlerdir. Diğer taraftan uluslararası ticaretin baş aktörleri olarak nitelendirilen Kuzey Amerika, Japonya, Batı Avrupa, Çin, Yeni Zelanda, Avusturalya gibi gelişmiş ülkelerin küreselleşme faktörünün de etkisiyle uluslararası ticaretten elde ettikleri kazancın diğer dünya ülkeleriyle karşılaştırılmayacak derecede büyüdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Adı geçen ülkeler geldikleri nokta itibari ile dış ticaretin gerçekleşmesinde uyguladıkları dış ticaret politikalarının önemi yadsınamaz. Dolayısıyla, uluslararası arenada rekabetin daha da artmasıyla ülkelerin kendi çıkarlarını korumaları bakımından dış ticaret politikası araçları önemli rol üstlenmektedir (Hacıoğlu, 2009: 20).

Dış ticaret politika araçları literatürdeki tanımları ile şu şekilde özetlenebilir.

- Gümrük Tarifeleri: Gümrük tarifeleri, fiyat artışlarına neden olan, yerli üreticinin korunması amacıyla kullanılan en bilinen yöntemdir ve diğer ülkelerden ithal edilen ürünlerin ülkeye girişinde alınırlar. Gümrük tarifelerinin

hükümetler tarafından en çok başvurulan dış ticaret politika aracı olmasının nedenleri sağlamasıdır (Gençosmanoğlu, 2014: 153).

- Tarife Dışı Kısıtlamalar: Dış ticarette, gümrük tarifeleri dışında, malların ülkeler arasında dolaşımına engel olan her türlü kural ve uygulamalar tarife dışı kısıtlamaları meydana getirmektedir. Bunlar; miktar kısıtlamaları (Kotalar), tarife benzeri araçlar, döviz kontrolü, görünmez engeller, ihracatın özendirilmesi, bağlı ticaret, gönüllü ihracat kısıtlamaları… vb. şeklinde sıralanabilir. Bu noktada tarife dışı kısıtlamalar kapsamına sadece ticareti engellemeye yönelik politikalar değil, aynı zamanda teşvike yönelik politikalarda girmektedir (Karluk, 2003: 198).
- Miktar Kısıtlamaları (Kotalar): Tarife dışı kısıtlamalar arasında yaygın olarak bilineni miktar kısıtlamaları (kotalar), ülkenin dış ticaretini düzenlemede kullandığı önemli araçlardan biridir. Tarifeden farklı olarak miktar kısıtlamaları, dış ticarete kesin ve mutlak bir sınırlama getirmeleri sebebi ile çok etkilidirler. Tarife dışı kısıtlamalar, dış ticareti düzenlemek, ülkedeki üreticileri dış rekabetten korumak ve bozulan ödemeler dengesini düzenlemek için kullanılır (Karluk, 2003: 162).
- Döviz Kontrolü: Gelişmekte olan ülkeler, sanayileşebilmek ve ekonomik büyümelerini gerçekleştirebilmek için ihracattan daha fazla ithalat yapma ihtiyacı duyarlar. Böylece bu ülkelerde dış ticaret ve cari işlemler dengesi sürekli olarak açık verir ve bu durumda döviz kıtlığının yaşanmasına sebep olur. Buna engel olmak için tüm döviz ve efektif yabancı paralar devlet kontrolü altına alınır. İhracatçı, sattığı ürünlerden elde ettiği dövizleri ulusal paraya çevirmek, ithalatçılar ise ithalat yapmak için döviz izni almak zorunda kalırlar (Karluk, 2003: 163).
- Tarife Benzeri Araçlar: İthalatı kısmaya yönelik araçlar olan tarifeler gibi, tarife benzeri araçlarda, fiyat mekanizması yoluyla etkilerini gösterirler. Mekanizmanın işleyiş şekli ise, ithalata konu ürünün fiyatının bu engeller aracılığıyla yükseltilerek, toplam talebin yerli mallara doğru kaydırılması şeklindedir. Böylece, ithalattaki kısılmaya karşılık yerli üretim artmaktadır. Bu kapsamda uygulanan araçlar ise, iç piyasaya yönelik üreticilere sübvansiyon

verilmesi, ithalat teminatları, sübvansiyona karşı uygulanan vergiler ve katlı kur sistemi gibi araçlardan ibarettir (Hacıoğlu, 2009: 22)

- Gönüllü İhracat Kısıtlamaları: Gönüllü ihracat kısıtlamaları, ithalat yapan bir sanayi ülkesi ile ihracat yapan az gelişmiş ülke arasında var olan anlaşma sonucunda ihracat üzerine konulan kotadır. Bu uygulamadaki amaç, yerli üreticileri yabancı üreticilere karşı korumaktır (Seyidoğlu, 2003: 170-171). Daha çok çift taraflı anlaşmalar şeklinde gerçekleştirilen bu uygulamada ithalatçı ülke ihracatçı ülkeyi veya bir grup ihracatçıyı, gönüllü olarak ihracat kısıtlama yolunda ikna etmektedir. Gerçekte, burada ihracatçı, yaptığı ihracatı kendi kısıtlamadığı sürece bir tarife veya kota ile karşılaşacağını bilmektedir (Seymen, 2000: 116).
- İhracatı Teşvik Yardımları: İhracatı teşvik politikası, ihracatın ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarına katkı sağlayan en önemli faktörlerden biri olması sebebi ile önem arz etmektedir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek, ayrıca döviz elde etmenin en sağlıklı yolu olması sebebiyle ihracatı teşvik etmeleri ve bu yönde tedbirler almaları gerekmektedir (Uçan ve Kolçak, 2014: 52).

1.3. Uluslararası Ticaret Politikaları

Uluslararası ticaret politikaları, bir ülkenin dış ticaretin hacmini değiştirebilmek ve ticaretin hangi ülkelerle hangi miktarlarda yapıldığını etkilemek, denetlemek amacıyla yapılan veya yapılabilecek her çeşit müdahaleyi ifade etmektedir (Seymen vd. 2009). Uluslararası ticaret politikaları, ülkeler tarafından benimsenen, bir ülkenin diğer ülkelerle nasıl ve ne şekillerde ticaret yapacağını belirleyen yasal düzenlemeler ve politikalar olarak da açıklanabilmektedir. Dış ticarette tedarik zinciri yönetimi ve ihracat-ithalat prosedürleri sürecinde ortaya çıkan sorunlara çözüm sağlama ve gerekli düzenlemeleri gerçekleştirme konusunda uluslararası ticaret politikaları oldukça önemlidir.

1.3.1. Uluslararası Ticaretin Evrimi

Uluslararası ticaret, ülkeler arasında toptan veya perakende olarak mal alım, satım veya takas işlemi olarak açıklanabilir (Dictionary, 2020). Ülkelerin sınırlarının ötesine geçen uluslararası ticaret, 1960'lı yıllardan itibaren literatürde sıklıkla tartışılan bir konu olmaya başlamış; 1980-1990'lı yıllarda yükselen "küreselleşme" faaliyetleri ile beraber hızını arttırıp geniş kitlelere ulaşmış ve ülkelerin zenginliğinin ve ekonomik gelişiminin en önemli etkenlerinden biri olmuştur. Uluslararası ticaret, eski çağlardan bugüne var olmuş ve geçtiğimiz yüzyıllarda etkisini iyiden iyiye arttırmaya başlamıştır. İpekyolu ve benzeri ticaret yolları ise uluslararası ticaretin insanlık tarihindeki rolünü, kültürel etkileşimi ve ticaretin ne kadar eskiye dayandığını göstermektedir.

Uluslararası ticaret, ilk dönemlerde değiş tokuşa diğer bir deyişle takas sistemi ile yapılmaktadır. Paranın kullanımı sonrasında, uluslararası ticaret servet birikimini yaratan en önemli olgulardan biri haline gelmiştir. 16. ve 17. yüzyıllarda, Avrupa'da gelişen Merkantilizm ve 18. yüzyılda yaygınlaşan Liberalizm uluslararası ticaretin modernleşmesine yol açmıştır. 1776 yılında, iktisadın yeni bir bilim dalı haline gelmesini sağlayan Adam Smith, kaleme aldığı "Ulusların Zenginliği" adlı kitabında uluslararası ticareti yeniden tanımlayarak üretimde uzmanlaşmanın önemine değinmiştir. Adam Smith'in sunduğu uluslararası ticaret modeli "Mutlak Üstünlükler Teorisi" olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte Mutlak Üstünlükler Teorisi, taşıdığı eksikler nedeniyle eleştirilmiş, sonrasında yine aynı dönemin iktisatçısı David Ricardo tarafından 1817 yılında geliştirilip yeniden düzenlenmiştir. David Ricardo'nun "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi", günümüz ticaret modellerinin temelini oluşturmuştur. Bu nedenle hala kullanılmakta ve önemini korumaktadır. Literatürdeki farklı ticaret modelleri ve ortaya atılan görüşler doğrultusunda, ülkelerin ticaret politikaları şekillenmeye başlamıştır (Ünay ve Dilek, 2018: 8-9).

19. yüzyılda ülkeler, uluslararası ticarette kısıtlamalardan ve gümrük vergilerinden uzaklaşıp Adam Smith'in savunduğu gibi "serbest ticaret" anlayışını benimsemiştir. Buna karşılık 1914 yılında patlak veren Birinci Dünya Savaşı, küreselleşmenin yaygınlaştığı ve uluslararası ticaretin en üst seviyeye ulaştığı bu dönemde tüm dengelerin değişmesine sebep olmuştur. Savaşın bir sonucu olarak ülkeler sınırlarına ticaret duvarları örmüştür. Savaşın hemen ardından 1929 yılında

"büyük dünya bunalımı" yaşanmıştır. Ekonomik sıkıntıların arttığı bu dönemde, ülkeler uluslararası ticarette korumacı önlemler almaya devam etmiştir. 1929 yılında ABD'de başlayan "büyük bunalım" ile birlikte ticaretin tekrar yara alması sonucunda, ülkeler eski politika ve yöntemlerin değişmesi gerektiğini fark etmeye başlamıştır. Bu doğrultuda ticaretin uluslararası kuruluşların kontrolünde ve karşılıklı anlaşmalar çerçevesinde yapılması fikri önem kazanmıştır.

Savaş sonrasında ülkeler bir araya gelerek ekonomik, sosyal, kültürel ve politik birlikteliği artırmak amacıyla bir kurumsal yapı altında toplanarak Birleşmiş Milletler'i (BM) oluşturmuşlardır. Gerçekleştirilen ekonomik anlaşmalar çerçevesinde, 1947 yılında "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması"nın (GATT) temelleri atılmıştır. 1947 de imzalanan GATT ve devamında kurulan kuruluşlar ticaretin bugünkü halini almasında büyük roller oynamıştır. Günümüzde, uluslararası ticaret anlayışı ve küresel ticareti etkileyen faktörler çok daha iyi anlaşılmaktadır. Gerek ülkelerin doğal kaynakları gerekse finansal yapıları, ekonomistler ve uzmanlar tarafından incelenerek daha modern yaklaşımlar ve modeller oluşturulmakta ve etkin bir şekilde uluslararası ticaret anlayışı şekillendirilmektedir (Aydemir ve Kaya, 2007: 268-269).

1.3.2. Uluslararası Ticaret Politikaları Kapsamında Sanayileşme

Geniş anlamda uluslararası ticaret politikası, ülkelerin ticaret ve üretim faktörlerinin kullanımına, işlem hacmine ve ülkeler arasındaki hareketliliğine yönelik tüm faaliyetleri içermektedir. Uluslararası ekonomi politikası ise hükümetler tarafından uluslararası ticaretin, iç ve dış yatırımların sınırlandırılması, düzenlenmesi, teşvik edilmesi veya bunlara yol gösterilmesi olarak kabul edilmektedir. Uluslararası ticaret politikalarının en önemli etkenlerinden biri sanayileşme stratejileridir. Sanayileşme stratejileri temel olarak "ithal ikameci sanayileşme" ve "ihracata yönelik sanayileşme stratejisi" olarak ikiye ayrılmaktadır. İthal ikameci politikalar, gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme süreçlerinde yöneldikleri ilk politikalar olmaktadırlar. İthal ikameci politikalar iç piyasayı korumaya yönelik olup bu politikalar çerçevesinde yerli sanayi işletmeleri; devlet tarafından ithal yasakları, kotalar, kısıtlamalar ve yükseltilmiş gümrük tarifeleri uygulanarak korunmaktadır. Buna karşın dışa dönük sanayileşme politikalarında ülkeler; ihracatı özendirmeye yönelik sübvansiyonlar,

piyasa limitlerinin altında faizler, daha düşük ve uygun vergi koşulları gibi teşvikler sağlayarak ihracatı arttırmayı hedeflemişlerdir (Egeli, 2001).

1.3.2.1. İthal İkameci Sanayileşme

Ekonomik yapının modernleştirilmesi ve gelişmiş ülkelerin sahip olduğu sanayi yapısına ulaşabilmek açısından ithal ikamesi politikası önemli bir araç olarak görülmüştür (Egeli, 2001: 150-160). İthal ikameci sanayileşme stratejisi, dış ülkelerden ithalat yoluyla ülkeye getirilen hammadde ve ürünlerin, ülke sınırları içerisinde üretime sokulup, sanayileşmenin bu yol ile sağlanmasını hedefleyen bir strateji olarak tanımlanabilir. Bu amacın uygulanmasının önünü açmak için, gümrük tarifelerinin vergi oranlarının değiştirilmesi, ithalat kotası uygulamaları, ithalat yasakları ve gerçek kur belirlenmesi gibi araçlar kullanılmaktadır.

Bir başka tanımla açıklamak gerekirse ithal ikameci sanayileşme, ülke içerisinde pazara sunulan tüm ürünler içerisinde ithalat edilen ürünlerin payını azaltarak ülke içi üretimin sahip olduğu yüzdelik payı maksimize etmeyi amaçlayan ekonomik kalkınma stratejisidir. İthal ikamesi, iki farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir. Birincisi, ekonomik gelişmeler ve ülkedeki ekonomik yapıların değişimi sonucunda, ikincisi ise, ülke tarafından uygulanan ekonomik ve dış ticaret politikalarının bir yansıması olarak açıklanabilmektedir. Birinci duruma kendi kendine oluşan ithal ikamesi, ikinci duruma ise planlı ithal ikamesi adı verilmektedir (Clark, 1970: 15).

İthal ikameci sanayileşme politikasının iç piyasada üretimi arttırmak, yeni istihdam yaratmak, uluslararası ticaret rakamlarının ülkenin çıkarlarına ters gelişmesini engellemek, dövizden tasarruf etmek gibi amaçları bulunmaktadır. Fakat bu stratejinin asıl amacı, ülkenin belirli bir üretim miktarını yakalayarak büyüyebilmesi ve ilerleyen zamanda dış pazarlara açılabilmesidir. Kaynakların irrasyonel kullanımı, dışa bağımlılık ve çarpık sanayileşme gibi etkenler, ithal ikameci sanayileşme stratejisine yöneltilen eleştirilerden bazılarıdır (Tunç, 2004: 123-124).

1.3.2.2. İhracata Dayalı Sanayileşme

İhracata dayalı sanayileşme stratejisi, ihracatı ülke ekonomisinin büyümesinin temel taşı olarak gören ve sanayinin geliştirilmesini öngörüp sanayi ürünlerinin ihracatının maksimize edilip bu alanda uzmanlaşmanın önemini baz alan sanayileşme stratejisi olarak tanımlanmaktadır (Çelebi, 1991: 33). İhracata dayalı sanayileşme

stratejisi, ülkenin karşılaştırmalı üstünlük avantajının olduğu sektörlerde üretim yaparak, aynı zamanda üreticiye sağlanan birçok destek ve teşvik ile ülkenin sanayileşmesinin önünü açmak amacına dayanmaktadır. Sanayilere gerekli olan teşviklerinin sağlanması ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin kilit taşlarından birisidir. İkinci önemli madde ise ülkenin sahip olduğu döviz kuru politikasında istikrar sağlanması şartı olarak öne çıkmaktadır (Egeli, 2001: 153).

İhracata dayalı sanayileşme stratejisinin sağladığı olumlu etkiler ise kaynakların karşılaştırmalı üstünlüklerin olduğu alanlara aktarılması, ülkedeki istihdamın artması, uluslararası ticaret rejiminin özgürleşmesi sonucunda elde edilen kapasite kullanım artışı, ölçek ekonomisi artışı ve artış sayesinde yüksek miktarda fayda sağlanması, ihracatın özendirilerek firmaların uluslararası arenada rekabet edebilmesinin önünün açılması ve rekabetin etkisiyle verimlilik ve çeşitli ar-ge çalışmalarıyla yeni teknolojilerin üretiminin ve kullanımının gerçekleşmesi olarak açıklanabilir (Yapar, 2009: 165). Diğer taraftan bu politikanın da ülkelerde bazı sorunlar yaratması mümkündür. Örneğin, uluslararası ticaretin liberalleşmesi ile küresel rekabette yetersiz kalan yerli firmalar ihracatlarını artıramayacaklardır. Bu durumda dış ticaret açıkları görülebilecek ve dışa bağımlılık yükselecektir. Dış ödemeler bilançosu açıkları, döviz kurunun belirsizliğine ve dış borç birikiminin artmasına yol açabilecektir. Bu politikanın başarılı olabilmesi için yurt içindeki üretimin düşük maliyetli, daha kaliteli ve rekabetçi hale getirilmesi son derece önemlidir.

2. KORUMACILIK VE TİCARET SAVAŞLARI

2.1. Korumacılık

Korumacılık, çok detaylı şekilde hesaplanan bir dış ticaret politikasıdır. Hangi sektörlerin ne kadar ve ne şekilde korunacağının sorusu genellikle politikacılar tarafından yanıtlanmaktadır. Korumacılık, bu yönü ile kamuoyuna açıklanmayan bireysel çıkar ve hesapların da devreye girmesine yol açmaktadır (Babacan, 2018: 44).

Dış ticarette korumacılık kavramını, yerli üretimi dış rekabete karşı koruma olarak açıklayabiliriz. Daha genel bir ifade ile "korumacılık"; ülkelerin ekonomilerini, dış ticaret aracılığıyla dış rekabete karşı korumak olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda bir yandan çeşitli ticari sınırlamalarla dış alımın önüne engeller konularak, diğer yandan ise dış satımı yapılacak ürünlerin desteklenmesi vasıtasıyla yerli ekonomi korunmaktadır. Bir başka açıklamaya göre korumacılık, yabancı menşeli malların iç piyasaya girişini sınırlamaya veya iç piyasada yerli malların yabancı menşeli mallara tercih edilmesini sağlamaya yönelik düzenlemeler olarak tanımlanabilir. Lakin serbest ticaretten sapma, bir ekonomiye çok ender durumlarda fayda sağlayabilmektedir. Charles K. Roweley; korumacı politikaların uygulanabilmesi için yürütülmesi gereken lobi faaliyetlerinin maliyetinin korumacılığın getirilerinden de fazla olabileceği ve bu tür lobiciliğin üretken olmayıp yalnızca rant peşinde koşulan bir faaliyet olduğunu belirtmektedir. Aynı yazarın bir başka tespitine göre ise, korumacılıkta kazançlı çıkacak kişileri tespit etmenin kolay olduğu ve bunların ülke ekonomilerine herhangi bir katkılarının olmadığıdır (Ergin, 2009: 3).

2.1.1. Korumacılık Kavramı

Korumacılık kavramı daha çok korumacı önlemler olarak ele alınmaktadır. Korumacı önemler ithalat ve ihracat kotalarının stratejik sektörlere kaynak ve kredi aktarılması ile ortaya çıkan tedbirlere denilmektedir (Durusoy, 2015: 57).

Devletlerin dış ticarette korumacı bir strateji ve politika uygulama isteğinin temel nedeni sadece ekonomik kaygılar değil aynı zamanda ekonomik olmayan yani sosyal, siyasal ve kültürel amaçların da korumacı politikalarında etkisi vardır. Buna örnek olarak ülkede yaşayan vatandaşların refah seviyelerinin artırılması, toplum sağlığının korunması ve çevredeki bitki ve hayvan varlığının sürdürülmesinin

sağlanması gibi korumacı politikalar gösterilebilir (Parıltı, 2013: 91). Devletlerin ekonomik yönden dış ticarette uyguladıkları korumacı politikalar ise bebek sanayilerinin korunması, piyasadaki dengesizliğin giderilmesi, istihdamın artırılması gibi nedenlere müdahale edilerek korumacı politikalara başvurabilmektedir.

Korumacılığa başvuran ülkelerin, bu yolu seçmelerinin nedeni, ulusal ekonomiyi koruma isteği ile ülkeler ve sanayiler arasında rekabet gücü farklılığının bulunmasıdır. Farklılıkların giderilmesi için yapısal dengesizlikleri arttırmaktadır. Koruyucu politikalardan, korunan endüstrilerin çalışanları da faydalanır. Bu sebepten dolayı, üretici gruplar mevzuat gümrüklerinin kaldırılmasına şiddetle karşıdır ve/veya gönüllü ihracat kotaları ve diğer kısıtlamalara bağlı bulundukları endüstrilere karşı korunmanın arttırılmasından yanadır (Gençosmanoğlu, 2014: 149).

2.1.2. Korumacılık Politikaları

Ülkelerin korumacı politikalar izlemelerinin altında yatan ana neden: Ülkelerin ekonomileri ve sanayileri arasında dikkate değer rekabet gücü farklılıklarının bulunmasıdır. Buna rağmen ekonomik güce sahip olan devletler, korumacılık anlayışını kendi seviyesinde olmayan devletlere karşı kullanmaktadır ve bu devletleri serbest ticarete yönlendirerek kendi üretimini dış pazara sunabilme yoluna gitmektedir. Bununla ilgili olarak eski Malezya Başbakanı Mohammad Mahit'in korumacı eğilimlere ilişkin açıklamaları bizi aydınlatmaktadır. Mahit, buna ilişkin tepkilerini şu şekilde söylemiştir (Öymen, 2002: 246): *"Batılılar bir yandan Asya ülkelerine pazarlarını açmalarını önerirken ve ekonomik bloklara karşı vaziyet alırken, bir yandan da kendi bloklarını güçlendiriyorlar. Bizzat Başkan Clinton'un belirttiği gelişme yolundaki ülkeler ticaret duvarlarını indirirken, OECD üyesi 24 ülke kendi duvarlarını yükseltiyor. Gönüllü ihracat kısıtlamaları için müzakereler yapılması adet haline geldi. Politikacılar şu veya bu malı üretmek için başka ülkelerden açıkça talepte bulunmaktan çekinmiyorlar, saygıdeğer ekonomistler bile yönlendirilmiş ticareti meşru görüyorlar."*

Bu söylemiyle sanayisini geliştirmiş ve ekonomik olarak demirbaş haline gelen ülkelerin, gelişmekte olan diğer ülkelere karşı korumacı politikaları kendi çıkarları doğrultusunda nasıl kullandıklarını belirtmiştir.

2.2. Ticaret Savaşları

Ticaret savaşı, bir ülkenin diğer bir ülkeden satın aldığı mallara sınırlamalar ve ek vergi getirmesi ilgili ülkenin de buna mukabil tepki vermesi şeklinde yorumlanmaktadır (Ertürk, 2017: 100).

Ülkelerin, bu şekilde bir ticaret savaşına girmesinin, diğer ülke ekonomilerine de etkisi olmakta iken iki ülke arasında ve bölge ülkeleriyle gerginliklerin de artmasına yol açmaktadır. Bir başka ifade ile ticaret savaşı, ülkelerin aşırı muhafazakâr ekonomik politika uygulamaları demektir. Ticarete konu olan bir ürünün gümrük vergilerini arttırma, ithalatına ya da ihracatına kota getirme, o ürünü ticaret savaşını başlatan ilk kurşun yapmaktadır. Diğer taraftan kota uygulanan ve gümrük vergileri arttırılan ülke de başka bir ürünü seçip ekstra vergi ve kota koyar ise ticari savaşın resmen başladığını ilan etmiş olacaktır. Dolayısıyla ticaret savaşı, ülkelerin ticari ilişkileri üzerinden birbirlerine karşılıklı hamleler yapması anlamına gelmektedir. Bu karşılıklı mücadele, sadece vergilerin uygulandığı sektöre etki etmek ile kalmayıp diğer sektörlere de etki edebilmekte ve bu durum savaşı körükleyebilmektedir. Bu tarz karşılıklı hamlelerin ülke içi ekonomik durumlarını etkileyeceğini bilen ülkeler, ödün verdikleri seviyeyi yukarı çekme adına fiyat artışlarını veya enflasyon artışını göz ardı etmektedirler (Aydoğan, 2019: 4).

Son dönemde korumacılığın tekrar ülkeler tarafından yaygın bir politika olmasında her ne kadar geçerli argümanlar ortaya atılsa da asıl sebep ticaret savaşına bir misillemenin gerçekleşme olasılığına hazır olmaktır. Böyle bir senaryoda her iki ülke de tarifelerini yükseltecek ve daha pahalı ithalata sebep olacak, küresel olarak da daha az verimli bir üretim yapısı sebebi ile her iki ülkede de toplam tüketim düşecektir. Bu sebep ile politika yapıcıları ticaret savaşını kışkırtma riskini önlemek için ilk etapta tarife yükseltmekten kaçınmaktadırlar.

Savaş kelimesine baktığımızda bir başarı bir ödül elde etme algısıdır. Oysaki savaşın bazen sadece bir tarafını görebiliyoruz. Savaş kelimesini bir bütün olarak ele almamız gereken bir olay ve kavramdır. Savaş kavramı bilindiği gibi sadece belli alanlar ya da bölgeler için meydan ve cephe muharebelerinden veya sıcak çatışmalar, yıkıntı insanlık dışı ve kanlı algılarından ibaret olmayıp aslında hedef olarak belirlenen gelişmişliği istenmeyen bir tarafın ekonomik sistem olarak çökertilmesi yada bağımlı hala getirip darbe vurulması ve politik gelişim olarak yok edilmesi, siyasal yapı sistemi

olarak bozguna uğratılması ve yönetimsel düzenin sekteye uğratılması, sosyo-kültürel, gelenek ve göreneklerin asimile edilmesi veya sömürülmesi gibi birçok konuyu etkisi altına alan eylemsel ve tarihsel olarak süregelen savaş, teknolojide ve toplumsal yaşamlarda ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak sürekli değişime uğrayan ticaret olgusu kazanan bir kavramdır. Dolayısıyla geçmiş terihten bugüne savaş kavramı farklı alanlara yönelerek nitelik değiştirmektedir. Artık savaşın; ordular, asker sayısı, askeri işler ve komutanlık gibi askerliği doğrudan ilgilendiren bu tip konuların daha da ötesine gitmekte ve ekonomik, politik, teknolojik, kültürel ve ticaret savaşları gibi nitelikler kazanmaktadır. Dünya tarihi boyunca savaşların gelişmişliklerine bakıldığında hemen hemen tüm savaşların enerji kaynaklarına rahatlıkla elde etmek ve sözde enerji güvenliğinin sağlanması için gerçekleşmiştir. Buna bağlı olarak var olan savaşların nedenlerinin başında enerji kaynaklarından daha fazla pay koparmak veya enerji paylaşımı gibi olayların olduğunu söylemek mümkündür. Petrol, kömür ve doğalgaz gibi fosil yakıtlar ticari bir değer taşımağa başladığı günden bu yana yaşanan politik ve ekonomik ve ticaret savaşların temel kaynağı halini almıştır (Suleymanlı, 2019: 18).

Aslında savaşlar, depremler, tsunami ve salgın hastalıklar gibi felaketler çoğu devletin insanlarının farkında olmadan birçok iş dünyalarının ya da şirketlerin inanılmaz kar fırsatlarıdır. Savaş, deprem ve tsunami sonrası tahrip alanların yeniden inşa edilmesi için çok uluslu şirketlerin devreye girmeleri, nakliye ağları demir çelik fabrikaları mühendislik firmaları gibi ya da salgın hastalıklar sonrası ilaç firmalarının dünya üzerinde ciddi kar fırsat ağları oluşmaktadır.

Dolayısıyla ticaret savaşları; ülkelerin kendi menfaatlerini maksimum yapmak için ve yerli üreticilerini geliştirmek, yeni iş alanları yaratmak ve kendi ekonomilerini koruma adı altında ithal ürünlere uygulamaya çalıştıkları ekstra ve ağır bir şekilde vergi koymaları ve ticaret ürünlerine uygulanmış olan kota artırmaları, buna karşı diğer ülkelerin de bu yapılanlara karşı misilleme yapmalarıdır. Buna bağlı olarak birçok ülkenin silah olarak kullandığı kotalar ya da gümrük vergileri artırmaya benzer engellemeleri uygulaması küresel bazda birçok sorunları da beraberinde getirebilmiştir. Tüm dünya ülkeleri ticaret yapar buna bağlı olarak bazı hammaddeler daha ucuz olduğu için diğer ülkelerden satın alma gereksimi duyarlar bunun sayesinde ucuz hammadde kullanan şirketler maliyetlerini düşürüp ürünlerini daha ucuza

satabilme imkânı elde ederler. Dolayısı ile bir ticaret savaşı ülkelerin ithalat ya da diğer ülkelerdeki gümrük vergileri veya kotalar bırakması aynı şekilde karşılık vermesidir. Bu çekişmeler büyüdükçe bir ticaret savaşı uluslararası ticareti düşürücü etkiye kaçınılmaz bir şekilde sebep olabilecektir.

Örnek vermek gerekirse yalnızca belli bir sektör dâhilinde ortaya çıkan ticaret savaşı, zaman içerisinde diğer sektörler üzerinde de etkili olarak hızlı bir şekilde kapsamını genişletebilmektedir. Benzer bir şekilde iki ülkenin arasında ortaya çıkan ticaret savaşı, başlangıç aşamasında savaşın tarafı olmayan farklı ülkeler üzerinde de etkili olabilmektedir. ABD'deki şirketlerde çelik ve alüminyum gibi hammaddeler bulunmasına rağmen bu maddelerin fiyatları hiçbir zaman Meksika ve Kanada'daki hammaddeler kadar ucuz olmamıştır, bunun içindir ki ABD'deki sanayi şirketleri uzun yıllardır alüminyum ve çelik gibi hammaddeleri çok ucuz olduğu için bu ülkelerden almaktaydılar, dolayısıyla son zamanlarda ABD, Çin, Meksika, Kanada ve diğer ülkeler arasında başlayan ticaret savaşlarının sebebi bu ülkelerde bu ve buna benzer hammaddelerin ucuz olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ithalatın ABD ve diğer ülke ekonomilerine olumsuzluklarından bir tanesi ülkedeki ekonominin sürekli cari acık vermesi bir diğer olumsuz etkisi ise bu hammaddelerin uzucuzluğundan kaynaklı sürekli bu ülkerlerdeki çelik ve alüminyum sanayilerinin bitme noktalarına gelmeleri ve sürekli istihdamlarını azaltmalarına sebep olmasıdır. Bunun yanında uçağın %95 i ve tankların %98 i çelikten olmasından kaynaklı savunma sanayisini de dışa bağımlı hale getirdiği ön görülmelidir. Özellikle son yıllarda Çin şirketlerin ABD ve diğer ülkelerdeki teknolojik patentleri ucuz iş güçlerine güvenerek ihlal etmeleri üretim maliyetleri olduğu için üretmeye başladılar ve patentleri başka ülkelere ait olan ürünleri çok daha ucuza diğer ülke piyasalarına hâkim olmaya başladılar. Buna bağlı olarak özellikle ABD'deki şirketler Çin'deki bu teknolojik ve sanayi ürünleri daha ucuz olduğu bu ülkeden almayı daha uygun gördüler bu durum ithalatın ihracattan daha fazla olması demekti, oysaki ticaret savaşının amacı yabancı ülkelerden yapılan ithalatı azaltmaktı, bu da ancak ithal ürünlere gümrük vergisi uygulamak ve kotalar koymakla mümkün olabilirdi. Eğer bu uygulamalar hayata geçse ihracatçı ülkeler kota ve gümrük vergisi konulmayan yeni pazar arayışlarına girmek zorunda kalacaklar dolayısıyla azda olsa bu ülkelerin ticaret gelirleri azalmaya ve şirketlerinde küçülmeler başlayacaktır işsizlik ve ekonomide ciddi daralmalar meydana gelecektir.

Ticaret savaşı; ülkelerin kendi sanayilerini korumaları, iş ya da istihdam oluşturmaya çalıştıklarında başlar ve kısa vadede ülkelere fayda sağlayacağı söylenebilir. Uygulamaya konulan yeni tarifeler ile ürünlerin yerli üreticilerine iç piyasalarında rekabet imkânı sağlaması amaçlanır, böylece yerli üreticilerin fiyatları yabancı ürünlerin fiyatlarının altında kalınca iç piyasalardaki talep buna bağlı olarak yerli üreticinin faydasına artacaktır. Fakat uzun vadede küresel ekonomide daralmaya ve artan sıcak savaşların ve sömürge arayışlarının etkisi ile tarife fiyatlarının artması durumunda küresel bir enflasyona sebep olacağı büyük bir ihtimaldir (Aytaç, 2019: 6). Tüm bu gelişmelere bağlı olarak uluslararası arenada birçok gerginliğe sebep olduğu gibi uluslararası ilişkilerde de ciddi tehditler oluşturup birçok ülkenin de ekonomik piyasalarını ciddi belirsizliklere sürüklediği söylenebilir. Ülkelerin korumacı politikalarının kapsamını çarpıcı bir biçimde artırmaları ve ticaret yaptıkları ülkelerin kendilerini korumaya alarak aynı şekilde korumalarına bağlı olarak bu ticaret savaşı küresel bir boyut kazanma yol açmıştır

21. yüzyılda olduğu gibi önceki zamanlarda da devletler birlikteliklerini ve uluslararası alanlarda söz sahibi olabilmek için ticari alanlarda birbirilerini desteklemek ve yürütülen ticaret savaşlarında varlıklarını ve çıkarlarını koruma gereği taraf olma politikalarını sürdürmektedirler. Örneğin 1974 yılında dünyanın en büyük petrol krallığının başkenti Suudi Arabistan'da çöp toplama işinin keçiler tarafından yapılması (Perkins, 2005: 123) ve bunu fırsata çeviren ABD deki şirketlerin ekonomik tetikçileri petrol kralının petrol gelirlerini tekrar hazinelerine gelir olarak almak için çöp toplama işini keçilerden alıp en modern ve çöpleri yok etme özelliğine sahip makineleri onlara satıp ABD şirketlerine yeni bir gelir kaynağı sağlaması ve nakit içinde yüzen Suudi Arabistan'a ya da coğrafi konumu gereği silah, teknoloji vb. ihtiyaçlarını karşılaması ve bununla birlikte ABD hazinesine yüzlerce milyon dolar gelirlerin sağlanması hem ABD için hem de ABD'deki büyük şirketleri için çok ciddi bir ticari kaynak sağlamış olacaktır. ABD başkanı Trump'ın seçilmeden önce NAFTA'yı (Küzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) "facia'' TTP'yi de (Trans Pasifik Ortaklık Anlaşması) ''kötünün de kötüsü''olarak nitelendirmesi ve bunlara son vereceğiz demesi ve seçildikten sonra TTP den ayrılması aslında ticaret savaşlarının ateşinin yükselmesine sebep olduğunu söylemek mümkündür. Buna bağlı olarak 8 Mart 2018'de alüminyumda %10 çelik ithalatında ise %25 likterifeleri açıkladıktan

sonra *"Ticaret savaşları iyi ve kazanılması kolay"* demesi ile gerçek stratejisini ortaya koyduğu ve dünya üzerinde yeni bir savaş sitilinin başladığının öncülüğünü yaptığını görmekteyiz. Bununla birlikte dünya üzerinde birçok ülkenin özellikle gelişmekte olan ülkelerin borsalarında bu ticaret savaşlarının etkisi ile ciddi gerilemeler yaşamıştır (Aytaç, 2019: 7).

Ticaret savaşları ülkelerin dış dengelerinin bozulması ile oluşan dengesizlik yani dış açıklar verilmesi ve ithalatın ihracattan fazla olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum dış ticaret açığı veren bir ülkenin istihdam kaybetmesini beraberinde getirir çünkü ithalatın fazla olduğu bir ülkede üretim yapılamıyorsa mevcut fabrikaların kapanması ve istihdamın diğer ülkelere kayması demektir (Yeşilada, 2018). Bunun devamında ise ülkelerdeki fabrikaların dışarıdan aldıkları hammaddelere kota gelmesi ile ülke ekonomisi üretemez hale gelir ve sanayide yaşanan azalma ülkeyi dışarıdan ürün almaya yönlendirir. Tıpkı ABD'deki otomotiv şirketlerinin son zamanlarda Meksika'ya kayması teknolojik gelişmelerin Asya ülkelerine ve özellikle Çin'nin son zamanlarda her şeye hâkim olması gibi yorumlanabilir.

Dünya üzerinde yaşanan çoğu ekonomik gelişme hammadde teknoloji ve enerji kaynaklarıyla bağlantılı bir şekilde gelişen eylemlerdir. Savaşlar olduğu gibi barışlar da bu durumlardan etkilenmeleriyle ortaya çıkan evrensel olaylardır. Dolayısıyla hammadde teknoloji ve enerji kaynaklarının bulunduğu alanlar veya bu alanların etraflarında her zaman açık veya çoğu zaman gizli ve karmaşık birçok mücadelelerin olduğu da tarihten bilinmektedir. Bu mücadelelerin ve gelişen olayların başında petrol hammaddeleri akabinde enerji ve teknolojik gelişmeler gelmektedir. Buna bağlı olarak ucuz iş piyasaları ve sermaye piyasalarındaki şirketlerin gelişim ivmesi hız kazanmaktadır. Dünyanın birçok ülkesinin jeopolitik olarak stratejik önem elde etmelerinin ve ticaret savaşı için hedef haline gelme sebepleri ilk olarak 18. yy. sonları itibari ile başlayarak 20. yy. içerisinde de sürmüş olan önemi ile petrole borçlu olmaktadırlar. 1880 yılı ile günümüz arasında geçen zaman zarfı içerisinde petrol çevresinde gelişen müzakere ve mücadeleler ise bu özelliği teyit eder nitelikte olmaktadır. Küresel düzeyde güçlü olan uluslararası dev petrol şirketleri tarafından tüm metotlar kullanılarak söz konusu mücadele sürdürülmektedir. Ancak 20. yüzyıldan sonraki teknolojik gelişmelerin hız kazanması birçok güç dengesinin ve

rekabetin yönünü değiştirerek savaşların artık bir ticaret savaları boyutuna gelmesini sağlamıştır (Süleymanlı, 2019: 87).

2.2.1. Ticaret Savaşlarının Meydana Gelmesi

Dış ticaret söz konusu olduğu zaman her ülke için ilk madde ticaret savaşlarıdır. Bütün dünyada karşılıklı olarak getirilen gümrük vergileri, literatürde "ticaret savaşları" olarak ele alınan bu kavram özellikle ABD ve Çin arasında yaşanmaktadır. Ticaret savaşları özellikle ABD ve Çin arasındaki 2008 küresel finans krizinden sonra gittikçe artarak devam eden ve yukarıda bahsedilen teknik detayların arkasında tanımlanan bir kavram olmaktan çıkıp açık şekilde siyasi mesajların verildiği bir kavram halindedir (Jakobson, 2013: 1).

Ticaret savaşlarını sadece ABD ve Çin odağında incelemek pek doğru olmayacaktır. Ticaret savaşlarını meydana getiren genel unsurlara bakmak gereklidir. Ticaret savaşı, muhafazakâr ekonomi politikalarının en potansiyel neticelerinden birisi olmaktadır. Ticaret savaşları ile ülkelerin korumacı yaklaşımları ile sanayilerini geliştirmek, hammadde aramak, istihdam sağlamak veya eski iş kollarını canlandırarak dışa bağlı hale gelmeyi engelleme isteği ve dışarıdan gelen ürünlere karşı misilleme yapılması karşımıza çıkmaktadır (Oktar ve Dalyancı, 2010: 14).

2.2.2. Ticaret Savaşının Aktörleri

Ticaret savaşları kavramını ortaya çıkaran iki ülke ABD ve Çin olsa bile genel olarak ticaret savaşları artık birçok ülke arasında yaşanmaktadır. Burada ticaret savaşlarını meydana getiren aktörler doğrudan ülke özelinde örneklendirmekten ziyade genel olarak ticaret savaşının aktörleri olarak tüm ülkeler, ekonomik topluluklar (AB, G20, vb), ekonomik anlaşmalar, şirketler veya merkez bankaları ve siyasal iktidarlar olabilmektedir (Durusoy, 2013: 511).

2.2.2.1. Ülkeler

Ticaret savaşlarının en önemli aktörleri ülkelerdir. Ticaret savaşındaki ülkelerin her zaman birbirlerine misilleme yaptığı düşünülmemelidir. Kota ve tarifelerde değişime maruz kalan ülkenin ticaret yaptığı ülkenin malına bağlı ekonomisi var ise başka bir ülkeden temin etmesi mümkün değil ise ya da içeride

üretmesi imkânı yok ise misilleme gücü olamayacaktır. İki şekilde etki etmesi söz konusudur (Ertürk, 2017: 95).

2.2.2.2. Ekonomik Topluluklar ve Anlaşmalar

Ülkeler büyük iç pazara sahip ülkelere karşı ekonomik olarak rekabet edebilmek veya bulundukları bölgede güçlerini birleştirerek söz sahibi olabilmek ve birbirleri ile rekabet etmek yerine birleşerek ekonomik olarak güçlü hale gelmek amacı ile topluluklar oluşturmuşlardır. Bu şekilde oluşturulan toplulukların amacı üye ülkeler arasında ekonomik iş birliğini artırarak daha tutarlı ve kapsamlı bir gelişme sağlamaktır. Bunu gerçekleştirmek için üye ülkeler arasında gümrük birliği, işgücü ve sermaye dolaşımının serbest olması tarım ulaşım ve ekonomik alanlarda ortak bir politika oluşturulması doğrultusunda adımlar atılması hedeflenmektedir. Ekonomik gelişme önemli ölçüde pazarın büyüklüğüyle sınırlı olmaktadır. Pazar ne kadar büyükse o ölçüde büyük üretim yapmak, ileri teknoloji uygulamak, iş bölümünü, uzmanlaşmayı ve verimliliği o ölçüde artırmak olanaklıdır. Aynı bölgede bulunan ülkeler bir araya gelerek bir topluluk oluşturabilecekleri gibi bir anlaşma çerçevesinde ticaret ilişkilerini de yürütebilmektedirler (Çekin ve Nuroğlu, 2020: 78).

- Ülkelerin bir araya gelerek oluşturduğu topluluklar: AB, OECD, DTÖ.
- Ülkelerin bir ticaret anlaşması yaparak bir araya gelmesine: NAFTA, TPP, Gümrük Birliği Anlaşması örnektir.

2.2.2.3. Şirketler

Küreselleşme ile birlikte sermaye ve işgücü hareketlerinin bir sonucu olarak küresel büyüklükteki şirketler işgücünün kendi ülkelerinden daha ucuz olması sebebi ile ya da çeşitli vergisel avantajlardan kaynaklı olarak kendi menşei dışında ülkelerde faaliyet göstermektedirler. Günümüzde küresel ölçekte şirketlerin oluşması korumacı politika yürüten ülkelerin bu şirketleri hedef alan davranışlar sergilemesine sebep olmaktadır. Çünkü bu ölçekteki şirketler, bulundukları yabancı ülkede kendi sektörlerindeki üretimi baskılayarak gelişmesini engellemektedir. Bu küresel şirketlerin bazıları piyasa değeri ile küçük bir Avrupa veya Afrika ülkesinin ekonomisi büyüklüğüne ulaşmışlardır (Çekin ve Nuroğlu, 2020: 75).

2.2.2.4. Merkez Bankaları ve Siyasal İktidarlar

Küreselleşmenin bir sonucu olarak sermaye hareketleri yaygınlaşmıştır. Ülkeler sermaye hareketlerine kısıtlama getirmek istediğinde eskiden sermaye denetimi yaparlarken şimdi kurlar ile oynayarak bunu sağlayabilmektedirler. Bu nedenle ülkelerin kurlar ile oynayarak yürüttükleri para politikası eylemlerine kur savaşı denilmektedir. Düşük kur ithalatın artması, yüksek kur ise ihracatın artmasına sebep olmaktadır. Ülkede ihracat düşük, ithalat yüksek ise yani dış ticaret açığı var ise o ülke parasının kıymetini düşürme yoluna gidecektir. Sabit kur rejiminin uygulandığı ülkelerde bu devalüasyon ile yapılmakta, dalgalı kur rejiminin yaygın olduğu günümüzde farklı yöntemler kullanılmaktadır. Sabit kur rejimi uygulanırken bu devalüasyon ile yapılmaktayken şimdi artık dalgalanmaya bırakılan kur rejimi olduğu için başka yöntemler ile yapılmaktadır (Eğilmez, 2018). Ödemeler dengesinde ithalatın çok ihracatın az olması durumu dış açık olarak tanımlanmaktadır. Dış ticaret açığı ithalattaki fazlalıktan dolayı dışa bağımlılığın bir göstergesidir. Sürekli düşük kur politikası zamanla ülke içinde üretimi azaltacak ve dışa bağımlı hale getirecektir. Buradaki sorun, ithalat yapılan ülke ile bir anlaşmazlık durumunda yüksek maliyetler ile karşı karşıya kalınacak olmasıdır.

Merkez bankası ülkenin ihtiyacına göre parasal genişleme politikası kararı alabilir veya parasal genişleme kararına son verebilmektedir. Merkez bankasının her ne kadar bağımsız olduğu konuşulsa da siyasal iktidarlar ekonomi politikaları çerçevesinde merkez bankasının kararlarına müdahale etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda merkez bankaları uyguladıkları politikalar ile ekonomiyi etkileme ve dolaylı olarak da küresel ticareti etkileme gücünden dolayı ticaret savaşlarının birer aktörleridir. Temsil ettikleri ülkenin ekonomi büyüklüğü bankanın etki gücü ile doğru orantılı olarak artmaktadır (Akyazı, 2008: 81-89).

2.2.3. Ticaret Savaşlarının Sonuçları

Ticaret ülkelerin sosyal iktisadi ve politik hayatlarına etki eden önemli bir etken olmaktadır. Bir ticaret savaşı hali ithal ürünlerin fiyatlarında hızlıca artışa neden olacak etkiye sahiptir. İthal girdi maliyetleri, genellikle uygulanan vergi ile aynı miktarda artmaktadır. Bu girişimde bulunan bir ülkenin esas amacı bu malların yerli üreticilerine rekabet avantajı sağlamaktır. Bunun sonucunda, ithal mallara kıyas ile

yerel mallar daha ucuz olacak ve yerli üreticilerin malları satıldıkça işlerinin büyümesine ve daha fazla istihdama neden olmaktadır. Ancak üretim için ithal hammaddelere veya parçalara ihtiyaç duyulan ülkelerde yerel imalatçılar daha yüksek maliyetler ile karşılaşmak durumunda olacak bu durum kârlılığı azaltacaktır. Karlılığın azalışı fiyatların artması veya işlerin küçülmesine sebep olmaktadır. Ticaret savaşları ayrıca iç sanayinin de zayıflamasına neden olmaktadır. Yabancı rekabet olmadığı durumda sektördeki lokal şirketler yeniliğe ihtiyaç duymamakta bunun sonucunda da yerel ürünlerin kalitesi yabancı mallara nazaran gittikçe düşebilmektedir (Eğilmez, 2018).

Ülkeler karşılıklı misilleme yaparken yaşayacakları negatif etkiler uzun vadede bu ülkelerin ekonomik büyümelerini de yavaşlatmakta ve aynı zamanda ticaret savaşlarının yarattığı negatif etkiler bu savaşa dâhil olsun ya da olmasın diğer ülkeleri de etkilemektedir.

3. TİCARET SAVAŞLARININ EKONOMİK POLİTİĞİ

3.1. Kur Savaşları

3.1.1. Komşudan Dilenme Politikası

1930'lu yıllarda kendisini göstermiş olan kur savaşları daha sonra yeniden 2010 yılında Brezilya Maliye Bakanı Guido tarafından öne sürülmüştür. Devam eden süreçte ise 2013 yılına gelindiğinde Rusya Merkez Bankası Başkan Yardımcısı olarak görev yapan Alexei Ulyukayev tarafından kur savaşları ifadesi yeninden kullanılmış ve gündeme sokulmuştur (Ertürk, 2017: 101).

2008 yılında yaşanmış olan küresel krizin ekonomik yapılar üzerinde oldukça etkili ve kalıcı sonuçlar yaratacağı beklenen bir durum olmuştur. Küresel kriz ile birlikte ülkelerin birbirlerine karşı olan ticari taleplerindeki düşmeler ile rekabetçi kur politikalarına yönelik tartışmalar yeniden ortaya çıkmıştır. Para birimlerinde değer artışının önüne geçebilmesi çerçevesinde gelişen tartışmalar ilk olarak kur savaşlarının ortaya çıkmasına neden olmuş sonrasında ise kur rejimlerini de içerecek şekilde genişleme yaşanmıştır. Kur savaşlarının çıkmasında etkili olan faktörler şu şekilde sıralanabilmektedir (Ertürk, 2017: 101):

- Durgunluk küresel düzeyde etkisini sürdürmektedir.
- İşsizlik rakamları artmayı sürdürmektedir ve düşüş eğilimi gelişememektedir.
- Parasal genişleme ve mali genişleme yeterli görülmemektedir.
- İç pazarda durağanlığın var olduğu bir ortamda içerisinde ülkeler diğer ülkelerin pazarına dahil olma arayışı içerisinde olmaktadır.
- Dolar fazlalılığının kendi paralarını güçlendirdiği değerlendirmesini yapan ülkelerde yabancı paralar merkez bankaları tarafından toplanmaktadır. Bu durum ise zaman içerisinde farklı para birimlerine yönelik arz artışlarının meydana gelmesine yol açmaktadır.

3.1.2. ABD ve Çin'in Kur Savaşları Örneği: ABD-Çin Ticaret Savaşları Ekseninde Dolar ve Yuan

3.1.2.1. Ticaret Savaşları

Ticaret savaşlarının ortaya çıkışına dair farklı örneklerle karşılaşmak mümkündür. 2008 yılında ilk olarak ABD ve Çin arasında ekonomik anlaşmazlıklar sonrasında ortaya çıkan ticaret savaşlarından bağımsız olarak 2017 yılında ABD ve Türkiye arasında Rahip Brunson olayı sonrasında yaşanan gerilimlere bağlı olarak da ticaret savaşları yaşanabilmektedir. Ticaret savaşı, bir ülkenin ticari ilişkiler içerisinde bulunduğu diğer ülkeler tarafından gerçekleştirilen ithalatı, cari açığı hafifletebilmek ve sermayelerini içerisinde tutabilme arayışı içerisinde olması nedeni ile kısma yoluna gitmesi ve konunun tarafı olan diğer bir ülkenin ilgili duruma karşı bir hamle ile cevap vermesi şeklinde yorumlanabilmektedir (Aydoğan, 2019: 4).

Ekonomik literatür kapsamında "ticaret savaşı" ile "kur savaşı" kavramlarına yönelik oldukça geniş bir yer ayrılmıştır. Her iki kavramı tanımlayacak olursak; kur savaşları bir ülkenin ihracat alanında birtakım avantajlar elde edebilmek ve ithalat üzerinde belirli sınırlandırmalar sağlayabilmek amacı ile para birimlerini devalüe edilmesi anlamını taşımaktadır. Ticaret savaşı ise iki ülke arasında karşılıklı olarak korumacı politikaların misillemeler şeklinde hayata geçirilmesi ile ortaya çıkmaktadır (Ünay ve Dilek, 2018; Aydoğan, 2019).

3.1.2.2. ABD-Çin Ticaret Savaşları

ABD ve diğer gelişmiş ülkeler her ne kadar sanayi ve iş kolları piramidinin en üst katında yer alıyor olsalar da hammadde ihtiyaçları genellikle az gelişmiş ülkeleri sömürme sistemlerine bağlıdır. Aynı zamanda sanayilerinde de görülen ucuz iş gücü kaynaklarını gelişmemiş ülkelerden temin etikleri de bilinmektedir. Gelişmemiş ülkelerden elde ettikleri faydaya karşılık onlara az miktarda bir gelir akışı sağlamaları ile geliştirdikleri sömürü sistemi borç verme üzerinedir. Bu tür sömürücülük, çoğu kez dış borç olarak verildiğinden o ülkelerdeki gelecek nesillerin ve çocuklarının hatta torunlarının bile bu borçlardan sorumlu oldukları aşikârdır. Bu durumların gerçekleşmesi ile ülke borçlarının geri ödenmesi için gelişmiş ülkelerdeki şirketlerin bu ülkelerde bulunan yer altı ve yer üstü doğal kaynaklarını daha rahat bir şekilde tahrip ve sömürmelerine zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerdeki nesillerin sağlık eğitim ve diğer fizyolojik yaşam koşullarının daha çok kısıtlamasına ve

gelişmişliklerinin daha çok yavaşlamasına neden olduğunu söylemek mümkündür (Perkins, 2005: 82). ABD gibi gelişmiş ülkelerin iç karışıklık ya da iç savaş yaşayan ülkelere kendi askeri veya savunma sanayilerini temsil eden şirketleri göndermelerindeki asıl amaç oralardaki haksızlıklara karşı savaşmaktan ziyade petrol şirketleri ve diğer özel şirketlerinde varlıklarını korumaktır. Bunun güncel örneğini ABD Başkanı Donald Trump'ın "Askerlerimiz Suriye'nin doğusundaki petrol kuyularını korumak üzere diğer bölgeden çekilecektir." demesi gibi.

Gelişmemiş ülkelerin sömürülerek çalıştırılması ve onların borçlandırılması bu ülkelerdeki gelecek nesillerin suçu değildir. Yine de bunu bilen gelişmiş ülkelerin ve bu ülkelerdeki şirketlerin yöneticileri bu konudan haberdar değilmiş gibi masum rolü oynamakta ve dünyada küresel çapta bir sömürücülük savaşı meydana getirmektedir. Bunun adı küresel kutsal savaş olarak da söylenebilir. Ekonomik olarak gelişmiş sanayi ve teknolojiye sahip ülkeler her zaman kaynaklarını az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden tedarik etmektedir. Bu durum doğal kaynakları sınırlı olan güçlülerin daha fazla teknoloji sanayi kaynaklarına sahip olan güçsüzlerin sömürülmesini daha da kolaylaştırır ve bu eskiden beri var olan politikacılığın ve ticaret savaşının bir sistemidir.

Ticaret savaşlarına bir teşhis konulacaksa bunun aktif aktörünün ABD olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür. Bunun bir diğer örneği 1997'de IMF krizi olarak tarihe geçen Asya ekonomisinin çöküşüdür. IMF, Endonezya'nın o tarihlerde dış ticaret fazlasının 900 milyon dolarlık olması ve GSMH' sının çift rakamlarda olmasından rahatsız olmuştur. Dünya Bankası ve ABD'nin üçüncü dünya düzeni içerisinde "ilerleme ve sanayileşme" övgüleriyle kendi uluslararası şirketlerinin pazar piyasalarını genişletebilmek için ekonomisi çöken ya da kriz yaşayan ülkeleri ödeyemeyecekleri kadar borç altına sokmalarıdır (Perkins, 2007:38) Dolayısıyla bu gelişmeler bu tür şirket ve kuruluşlarının ekonomik yöneticileri tarafından organize edilerek gelişmektedir. Daha sonra bu şirketokrasi politikaları ile kendi servetlerini ve o ülkelerdeki elitlerin servetlerine servet katmak için ülkelere bindirdikleri ağır borçlanmalar ile o ülkelerin halklarını sömürmeye devam etmektedirler. Bunun sonucunda ise borçlanan ülkelerde refah seviyesinde düşüklük ve toplumsal düzenin bozulması sorunları meydana gelmektedir.

Amerikan cephesinden ticaret savaşlarına bakarsak; dış ticaret açığı veren bir ülke olduğu söylenebilir. Dış ticaret açığı olan bir ülke aynı zamanda işsizlik sorunuyla da karşı karşıyadır. Amerika Başkanı Trump bu sorunu çözeceğim dediği için iktidara geldi. ABD'nin Çin ile yıllık 300 milyar dolarlık dış ticaret açığına ulaşan ticaret hacmi nedeniyle ithal edilen tüm mallar için gümrük vergisi koyabilmiştir. Amerika ile Avrupa Birliği, Meksika ve Kanada arasındaki çatışmalara bakıldığında geçerli bir neden yoktur. Öte yandan Çin, dünya ticaret sisteminden yararlanmak ve onu manipüle etmek isteyen bir ülkedir. Büyük teknolojileri ile kendi ülkelerine yatırım yapan büyük ölçekli şirketlerin haklarını zorlar ve tüm önemli pazarlarını yabancılara kapatır. Amerikan ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşında kimin daha fazla dayanacağı düşünüldüğünde, Amerika güçlüdür. Amerika'dan Çin'e alternatif olarak diğer ülkelerden ithal ürünler satın alabilir. Fakat Amerika Çin için önemli bir pazar ve Amerika'ya ihracat yapmazsa ekonomisi çökebilecek duruma gelebilir.

2017 yılında ABD'de gerçekleştirilen başkanlık seçimlerinde Donald Trump tarafından öne sürülmüş olan "ekonomik milliyetçilik" kavramı sonrasında seçimi kazanması ile birlikte ticaret savaşlarının yaşanabileceği öngörülmüştür. Trump tarafından izlenen "ekonomik milliyetçilik", "First America" yaklaşımı çerçevesinde ABD, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması (TTIP), Trans Pasifik Ortaklığı (TTP) ve NAFTA'dan çekilme kararı almıştır. Ticaret savaşları sınırları içerisinde yaşanan bu gelişmeler ile birlikte ABD, eş zamanlı olarak birçok ülkeye farklı ürün gruplarında uygulanmak üzere yeni gümrük vergileri getirmiş ya da var olan vergileri arttırmıştır. ABD tarafından küresel düzeyde izlenmekte olan söz konusu korumacı tavır, zaman içerisinde AB ülkeleri ile birlikte Türkiye'nin de etkilenmesine neden olmuştur. Netice itibari ile ABD, DTÖ üyesi olmasına karşılık küresel ticaret savaşını başlatan ülke olmaktan vazgeçmemiştir (Yılmaz ve Divani, 2018: 11).

ABD ile Çin arasında var olan ekonomik ve diplomatik ilişkiler özellikle 1972 yılından itibaren günümüze dek sorunsuz olarak ulaşmıştır. Ancak günümüzde mevcut olan ekonomik koşullar çerçevesinde aşağıda da açıklanmakta ola nedenlere bağlı olarak ilişkilerin sorunsuz olarak devam etmesi mümkün görülememektedir (Örmeci, 2013: 1).

Günümüzde ise en önemli politik ve ekonomik olgu olarak ABD ve Çin arasında yanması beklenen rekabetin olduğu görülmektedir. Özellikle 2020 yılında

yaşanmış olan pandemi sürecinin Amerika ve AB ekonomilerini olumsuz yönde etkilerken Çin'in üretime devam etmesi ile tüm dünyada artan Çin'in ekonomik gücü, ticaret savaşlarında Çin'i Amerika'nın üstüne taşıyacağı ön görülebilir.

ABD ve Çin arasındaki rekabet incelendiğinde Çin'in olduğu yoğun olan nüfusu, yükselen ekonomisi, teknoloji ve askeri alanda yaşamış olduğu gelişim ile ön plana çıktığı görülmektedir. ABD ise hegomonik askeri, ekonomik ve teknolojik yerleşmiş olan politikaları ile küresel düzeyde güçlü müttefikleri ile ön plana çıkmaktadır. Buna ek olarak FED'in emisyon kabiliyeti ile birlikte dijital rekabet gücü dolar için oldukça destekleyici unsurlar olmaktadır. Çin ve ABD, küreselleşmekte olan dünyada hegemonik güç olma noktasında birbiri ile kıyasıya bir yarış içerisinde olmakta iken ilişkilerinin temelinde karşılıklı çıkarlar yer almaktadır (Örmeci, 2013: 12; Taskinsoy, 2019).

ABD ve Çin arasında izlenmekte olan ekonomik rekabetin odak noktasında ise ABD ile birlikte Avrupa ülkelerinin alım gücü oldukça yüksek olan 1,4 milyar nüfusu olan Çin pazarına mutlak suretle ihtiyaç duyması yer almaktadır (Örmeci, 2013:9).

Bununla birlikte Çin'in mali olarak darda bulunan Avrupa ülkelerine yönelik yapmış olduğu doğrudan yatırımlar ile ABD devlet tahvili ve bono alımları ekonomik koşullar çerçevesinde Çin'in oldukça önemli bir konuma gelmesinde etkili olmaktadır. Çin de bulunan yaklaşık olarak 1 trilyon Dolarlık ABD tahvil ve bono stoku nedeni ile Çin'in ABD hazine ve menkul kıymetleri yatırımının dışında farklı bir alternatif yatırım kaynağı bulunmamaktadır (Narin ve Öznazik, 2017: 239-240).

Sorun çıkarması muhtemel bir diğer sorun ise Çin tarafından ABD menşeili ürünler için Fikri Mülkiyet Hakları konusu olmaktadır. İki ülke arasında bu alanda ortaya çıkan en önemli tartışma ise teknoloji alanında ön plana çıkan bir konu olarak "yapayzeka" konusu olmaktadır.

Dünya Mülkiyet Örgütü (World IntellectualPropertyOrganization – WIPO) tarafından yayımlanmış olan rapora göre 1956 'dan bu yana yapılmış olan yapay zekâ alanındaki başvuruların yarısı son 2014-2019 yılları arasında yapılmıştır. WIPO raporunda öne çıkan diğer bir önemli nokta ise "yapayzeka" kavramının günümüzde "yeni elektrik" şeklinde aktarılmasıdır. Yapayzeka ile birlikte önemli ve büyük ölçekli verilerin kolay bir şekilde işlenmesi ile makinelere öğrenebilme yetilerinin kazanılması hali olarak kanıtlanmasını sağlayan ülkenin yapayzeka alanında

hegomonik ülke konumuna yerleşecek olması Çin ve ABD arasındaki rekabetin odak noktasını oluşturmaktadır. Tokyo Menkul Kıymetler Borsası Nikkei tarafından yapılan sıralamaya göre yapay zekanın temelinde alınmış olan patent başvurularında nitelik açısından Çin'in ABD'nin önünde olduğu görülmektedir (Aran, 2019: 3-4).

3.1.2.3. Ticaret Savaşlarının Dünya Ekonomisine Etkileri: ABD-Çin Ticaret Savaşları Ekseninde Dolar ve Yuan'ın Rezerv Para Statüsüne Bir Bakış

Uluslararası düzeyde ödemeler ve ticaret için kabul görmekte olan para birimi olarak rezerv para, bulunduğu ülkenin küresel düzeyde çok daha önemli bir konumda olmasında etkili olan bir olgu olmaktadır. Herhangi bir para biriminin rezerv para olarak değerlendirilebilmesi için farklı çok sayıda unsura sahip olması gerekmektedir. Bağlı bulunduğu ülkenin ekonomik olarak büyüklüğü, uluslararası piyasalarda ve politikada ulaşmış olduğu güç, ilgili ülkenin makroekonomik yapısı, finans ve bankacılık sektörde görülen işlem hacmi ve güvenirlik durumu, stratejik gücü ile esnek döviz kurunun benimsenmesi literatür kapsamında başlıca unsurlar olarak görülmektedir (Chinn&Frankel, 2008: 53; Özdemir, 2009; Aydoğan, 2019; Cömert, 2016).

Dünya genelinde GSYH rakamlarına bakıldığında ABD %24,75'ini, Çin %16,32'sini, Japonya %5,95'ini, Almanya %4,46'sını, Hindistan %3,39'unu karşılamakta olan beş büyük ekonomi olarak ön plana çıkmaktadır. Fakat Çin ve ABD arasında meydana gelen büyüme rakamları değerlendirildiğinde ABD'nin %2,35'lik büyüme oranı bulunmasına karşın Çin'de bu rakamın %6,14 oranında olması, bugün dünya GSYH noktasında iki ülkenin payının arasında ortaya çıkan 7 trilyon Dolarlık ABD'nin lehine görülmekte olan farkın 2024 yılına gelindiğinde yaklaşık olarak 4,8 trilyon dolara ineceğini göstermektedir. Literatür çerçevesinde yapılan tahminler doğrultusunda Çin, Satın Alma Gücü Paritesi (PPP) çerçevesinde 10 yıllık süreç içerisinde küresel düzeyde en büyük ekonomi olma özelliğine sahip olacaktır (IMF-A, 2019).

Bir ülkenin küresel piyasalardaki statüsünü ve güvenirliğini belirleyen temel unsur, sermaye hareketlerinin serbestliği olarak görülmektedir. Sermaye hareketlerinin serbestliği ile birlikte finansal açıdan şeffaflığın ölçümüne yönelik IMF tarafından geliştirilmiş olan sermaye hareketlerine yönelik gerçekleştirilen ve yasal müdahaleleri

ölçen KAOPEN endeksinden yararlanılmaktadır (Cesur, 2016: 56-58). Endeks doğrultusunda -2 ve altında küresel ekonomilere kapalı bir sistem, 0 ve üzerinde ise küresel ekonomilere entegre olabilen bir liberal sistemden bahsedilmektedir (Tunalı & Özdemir, 2017: 92). Bu çerçeve Portland Üniversitesi tarafından 2019 yılının Eylül ayında yayımlanmış olan Finansal Açıklık Endeksi 2017 güncellemesi doğrultusunda KAOPEN endeksi ortalaması sanayileşmiş ülkeler için 1,32 olarak belirlenmekte iken gelişmekte olan ülkelere yönelik-0.23 olarak belirlenmiştir. Endesk çerçevesinde Çin'in 1,21 puanla küresel ekonomilere kapalı bir sisteme sahip olduğu görülmekte iken ABD 2,35 puan ile küreselleşmiş ekonomik sistem olarak değerlendirilmektedir (Ito&Chinn, 2019: 5-8).

Türkiye'de 1980'li yıllardan beri liberal iktisat politikaları uygulanmış ve ekonomide bir geçiş ve biçim değiştirme süreci yaşanmıştır. Bu dönemde özellikle kamu kesimi açıkları önemli boyutlara ulaşmış bu borçlar iç kaynaklardan finanse edilmeye başlanmıştır. Bu durum 1990'lara gelindiğinde borçlar daha da büyüyünce devlet kendi bankalarının üstüne borç yükleyerek bu büyüyen sorunu çözmeye çalışmıştır. Bu dönemde yüksek reel faiz oranları, kamu dengelerinde bozulma yaşanmasının üstüne bir de ekonomik ve siyasal istikrarsızlıkların da gelmesi ile 1994 yılı nisanında Türkiye krize girmiş IMF tipi fakat IMF desteği içermeyen bir istikrar programı uygulanmaya başlamıştır. 1997-1998 yılında Rusya krizi ve 1999 yılındaki Büyük Marmara depremi daha önce yürütülen yanlış politikaların sonuçlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur ve daha sonra Kasım 2000 ve Şubat 2001'de sık aralıklarla krizi girmiştir. Sonrasında yaşanan 2008 Dünya Krizi olmuştur.

3.1.3. 1991-1995 Latin Amerika Krizi

1994-1995 senelerinde ortaya çıkan Meksika krizi makroekonomik istikrarın epeyce sağlandığı bir dönemde yaşanmıştır. Meksika 1980'lerin ortalarında başladığı kamu maliyesi politikası ile özelleştirme ve mali reformlar sayesinde 1989-1994 arasında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ortalama %4 büyümüş ve 1993 yılı sonunda enflasyon oranı 20 yıl sonra ilk defa %10'un altına inmiştir. Bu istikrarlı büyüme yabancı yatırımcının ilgisini çekmiştir. Ancak sermaye hareketlerinde yaşanan hızlılık toplam talebi artırınca hisse senetleri piyasasında ve gayrimenkul fiyatlarında yükselmeye sebep olmuştur. Finansal regülasyonlar Meksika'nın kredi hacmini hızlı

artırmış 1988'de GSYIH'nın %10'u civarında olan toplam krediler 1994'te kadar dört kat artmıştır. Mishkin'e göre Meksika krizinin en önemli sebebi, geri ödenmeyen krediler nedeni ile banka bilançolarının bozulmasıdır. Kredi hacmindeki büyümeden başka sermaye akışıyla sağlanan döviz miktarında yaşanan yükseliş, Meksika'da yatırımlardan tüketime kaymaya sebep olmuş cari işlemler açığı hemen artmış ve yatırımcılar bu açığın uzun süre sürdürülemeyeceğini düşünmüşlerdir. Meksika hükümetinin 20 Aralık 1994 tarihinde döviz kuruna ait bandı %15 oranında genişletmesi ile Pezo tahmin edilenden daha hızlı bir şekilde değer kaybetmiş, uluslararası rezervlerin iki gün içinde 5 Milyar dolar erimesiyle Pezo dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu durum faiz oranlarının hızlıca artmasına yol açmış ve bankaların portföylerinin bozulmasını hızlandırmıştır (Korkmaz, 2010: 178). Sonrasında uluslararası fonlar hızlıca çıkmaya başlamış ve krize neden olmuşlardır.

3.1.4. İran-Irak Krizi

İran'daki dogmatik din adamlarının yükselişi iki güç arasındaki anlaşmazlığı sadece pratik değil, aynı zamanda ideolojik olarak da ortaya koymuştur. Stratejik cephede, Humeyni'nin Basra Körfezi'nde baskınlık iddiası, kendi egemenlik özlemine sahip Irak devletini sinirlendirmiştir. Sonrasında önde gelen bir Pan Arap devleti olarak Irak, devrimin yıkıntıları nedeniyle nispeten zayıflamış olan bir Pers ulusunu geri alma fırsatı bulmuştur (Takeyh, 2009: 83). 1979 yılında Irak rejimi en istikrarlı konumda ve petrol zenginliğinde Suudi Arabistan'dan sonra ikinci konumda bulunmaktadır. Mısır'ın İsrail ile yaptığı barış anlaşması Arap devletleri konseyinden kovulması ile Irak Arap düzeninin odağı haline gelmiştir. Ordusunun büyüklüğü, yükselen petrol gelirleri ve jeopolitik merkez oluşuyla baskınlığını da arttırmıştır. Saddam, İran'a karşı hamlesinin bölgesel konumunu pekiştirmek için gerekli bir adım olduğunu düşünmüştür.

Savaş öncesi Irak'ın 35 milyar doları aşan rezervi, sanayinin altyapısını geliştirmek için muazzam bir yatırım programı, artan vasıflı işgücü ve artan sayıda profesyonel iş gücü vardır. Petrol bazlı bir ekonomiye sahiptir ve ana endüstrileri petrol terminalleri, petrol arıtma tesisleri ve petrokimyasallardan oluşmaktadır. Ama savaş birçok yönden Irak'ın ekonomisini değiştirmiştir:

- Ana yağ terminalleri ve Basra Petrol Rafinerisi yok edilmiştir. Ancak Irak, Türkiye üzerinden yeni bir boru hattı açmıştır.
- Iraklı erkekler savaşta iken kadınlar boş kadroların yüzde 30'unu doldurmuştur.
- Irak'ın savaş sonrası imar programı için 100 milyar Dolar harcayacağı tahmin edilmektedir.
- Güney Irak'ta ve İran ile doğu sınırında ana şehirler yıkılmış, batı ve kuzey şehirlerinde ise çok az hasar meydana gelmiştir. Hasar hem konut hem de endüstriyel tesislerde oluşmuştur.
- Irak ekonomisi, kısmen emek ve yönetim desteği sağlayan yabancı şirketlerle sözleşme yaparak daha verimli ve daha serbest hale gelmiştir.
- Endüstri güneyden kuzeye kaymış ve Tikrit özellikle Irak'ın ekonomisinde önemli olmuştur (Takeyh, 2009: 83)

İran-Irak Savaşı 1980-88 arasında yapılmıştır. Irak'ın kara ve hava yolu ile Batı İran'ı işgal etmesi üzerine 1980 Eylül'ünde resmen başlamıştır. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin İran'a yaptığı saldırının nedeni olarak Basra Körfezi'ne boşalan ve İran ile Irak arasındaki sınırı oluşturan bir suyolu olan Şattülarapla ilgili bölgesel bir ihtilaf olduğunu iddia etmiştir. Irak ayrıca geniş petrol alanları ile tanınan batı İran bölgesi Huzistan'ı da ele geçirmeyi planlamıştır. Irak taarruzu, 1980'nin sonda liman şehri Hürremşehr'i ele geçirerek başarılı olmuştur. Ancak İran'ın direnişi güçlü olmuş Irak birlikleri 1982'nin başlarında İran'ın işgal altındaki kısımlarından çekilmiştir. Yine de İranlı lider Ruhullah Humeyni İran'ın Saddam rejimi devrilene kadar savaşmayı bırakmayacaktır. İran, Irak'ın uluslararası toplum tarafından yenilenmiş bir taktik olan kimyasal silahların kullanımına (zehir gazı) başvurmasına neden olacak kadar başarılı olan bir dizi saldırı başlatmıştır. İranlı birlikler, Şubat 1984'te petrol bakımından zengin Majnoon Adaları'nı ve 1986'nın başlarında güney Irak'ın Fao yarımadasını ele geçirmişlerdir (Takeyh, 2009: 83).

Savaş boyunca şehirler ve askeri tesislere aralıklı olan hava ve füze saldırıları yaygınlaşmış ve 1985'te her iki taraf da çarpışma başlamıştır. İran Körfezi'nde seyahat eden Kuveytli petrol tankerlerine yapılan saldırılara cevaben Amerika Birleşik Devletleri ve birkaç Batı Avrupa ülkesi 1987 yılında savaşa katılmıştır. Bu saldırılar, İran'ın uluslararası itibarını önemli ölçüde azaltarak Humeyni'nin silah almasını

zorlaştırmıştır. Temmuz 1988'de İran, Birleşmiş Milletler'in zorunlu ateşkesini kabul etmek zorunda kalmıştır (Takeyh, 2009: 83).

Irak hem Arap hem de Batı ülkeleri arasında çok daha fazla destek görmüş, özellikle Sovyetler Birliği en büyük silah tedarikçisidir. 1990'da Kuveyt'in zorlaması ile 1975'teki İran'la yapılan anlaşmanın şartlarını kabul ederek bütün savaş mahkûmlarını değiştirmenin yanı sıra, birliklerini İran topraklarından çekmeyi kabul etmiştir (Takeyh, 2009: 83).

3.1.5. Asya Krizi

Küreselleşme sürecinde ilk finansal kriz 1997 yılının ikinci yarısında Güney Asya'da Asya Kaplanları olarak adlandırılan ve hızlı kalkınan ülkelerde ortaya çıkmıştır. Kriz ilk olarak Tayland sonrasında da Endonezya Malezya Filipinler Güney Kore ve Japonya'ya sıçramış geniş bir etki alanı oluşturmuştur. 1960-1995 yılları arasında ihracat sektörü desteklenince Güney Doğu Asya ülkeleri ciddi ekonomik başarılar elde etmiştir. 1990'lı yıllarda ise küreselleşme olgusuyla dışa açıklıkta dünyanın önde gelen ülkeleri olmuşlardır. Kısa vadeli sermaye girişi hızla artarak toplam portföy yatırımlarının %80'ine ulaşmıştır. Bu durum başlı başına bir risk olmuştur (Korkmaz, 2010: 181).

Bölge ülkelerinde finansal kurumlara garanti verilmemiş olsa da yabancı sermaye girişleri artmıştır. Sermaye girişindeki artış finansal olarak devletin kısıtlamaları kaldırması nedeni ile başarılı bir şekilde kontrol edilemeyen finansal kurumların verdiği çok riskli kredi miktarı artmış, sağlıksız olan bu kredi genişlemesi krizin önemli bir etkeni olmuştur. Verilen bu kredilerle ilgili en önemli sorun kredinin üretken alanlara yönelmemesi ve çok büyük kısmının gayrimenkul yatırımlarına gitmesidir. Krizde hızla düşen gayrimenkul fiyatları, finansal sistemin daha fazla zora girmesine sebep olmuştur. Tayland ve Kore'deki para krizlerinin ana nedeni hükümetlerin finans sektörüne garanti vermeleridir. Para krizi öncesinde yaşanan bankacılık krizine ülkeler garanti vermişlerdir. Ancak krizler bankalardaki durum daha da kötüye gitmiş ve ulusal paraya talebi düşürmüş, enflasyon beklentisi artmış ve döviz rezervinin azalması ile para krizi tetiklenmiştir. Yabancı sermaye girişi yoğun olan ülkelerde ulusal paralarını belirlenen bir kur üzerinden dolara sabitlenmiş olsalar bile paraları bile aşırı değerli hale gelebiliyordu. 1990-1997 arasında Endonezya, Malezya,

Taylan ve Singapur'da nominal kur ile reel kur arasındaki fark %25'in üstüne çıkmış iken Güney Kore'de bu fark 1997'de %12 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yoğun olan sermaye girişi dış ticareti olumsuz etkilemiştir. Bu ülkelerin dış ticaretinin bozulmasının diğer sebebi ise, Yen ile Dolar arasındaki döviz kurudur. 1995 ile 1997 yıllarında değerlenen Yen, 1997 yılından itibaren birlikte düşüşe geçmiştir. Pek çok Asya parası belirli oranlarda dolara bağlı olduğundan, bu düşüş onların ihracat ürünlerinin hem Japon pazarında hem de Japon ürünleri ile rekabet ettikleri pazarlarda daha pahalı hale getirmiştir (Korkmaz, 2010: 181).

IMF'ye göre bu kriz borçlanmanın aşırı oluşu, gayrimenkul ve hisse senedi piyasalarında meydana gelen aşırı şişme, baskı altında tutulmuş döviz kuru politikaları ve mali sistemin kötü kontrol edilmesinden dolayı gerçekleşmiştir.

3.1.6. Rusya Krizi

Asya Krizinin şoku hala devam ederken 1998 Yılında Rusya krizle karşı karşıya kalarak Rubleyi devalüe etmiştir. Kriz öncesi yüksek kamu borcu ve mali açıkla mücadele edilirken mali açığın senyoraj geliri ile kapatılmasına çalışılmış ancak imkân olmadığından finansal açık ve artan faiz oranları döviz kurları üstünde baskı yapmıştır. 1998 yılında yaşanan Rusya krizini tetikleyen en önemli unsur sabit döviz kuru, finansal açık ve borç, artan faiz oranlarının kontrol edilememesi ve devalüasyon, enflasyon ve iflas beklentisi olmuştur.

Rusya finansal krizi, güçlü finansal sonuçları olmakla beraber fiili olarak reform ve kurumları oluşturma gayretlerinde ortaya çıkan aksamaların mesajını vermiştir. Rusya'nın moratoryum ilan etmesi ve rublenin değerinin düşürülmesi ile nominal değeri 27 Milyar dolar olan kamu menkul kıymetlerini tutan Rus bankaları büyük miktarda para kaybına uğramıştır. Bu durum dış borç yükümlülüğünü büyük miktarda arttırmış bankacılık sektörünün ve Rublenin çöküşünden, mali olmayan sektör bilançolarının negatif etkilenmesi ile finansal krize meydana gelmiştir (Korkmaz, 2010: 183).

3.1.7. Brezilya Krizi

1999'da Brezilya'da yaşanan kriz hükümet tarafından devam ettirilmesi zor olan mali politikaların bir para krizine sebep olacağı düşüncesi ile meydana gelen endişelerin ortaya çıkardığı klasik bir ödemeler dengesi krizidir. Brezilya'da bunun

öncesi bankacılık sistemi oldukça iyi durumda ve yapılan paranın değerini düşürme işlemi bir mali krize neden olmaz iken paranın değerinin düşmesi nedeni ile artan faiz oranları ekonomiyi resesyona sürüklemiştir. Brezilya'da devalüasyon kaynaklı bir finansal kriz yaşanmıştır.

3.1.8. 2008 Küresel Krizi

2008 yılında ilk olarak Amerika genelinde mortgage piyasalarında etkisini göstermeye başlayan mali sorunlar zaman içerisinde hızlı bir genişleme göstermiş ve gelişmekte olanlarda gelişmiş ülkelere de etkili olan oldukça etkili küresel bir finansal kriz boyutuna ulaşmıştır. Ekonomide likidite bolluğunun yaşanması, bu doğrultuda verilmiş olan kontrolsüz krediler, şeffaflıktan uzaklaşma, yüksek menkul kıymetleştirme, derecelendirme kuruluşlarının zaman içerisinde etkisiz kalması, denetleme ve düzenleme kuruluşlarının müdahale etme noktasında gecikmesi gibi nedenler böylesine bir küresel krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küresel düzeyde yaşanan bu finansal kriz; bankaların iflas etmesi, sistem içerisinde gelişen konsolidasyonlar ve devletleştirmeler sonrasında reel sektöre sıçramış ve nihayetinde küresel büyüme oranlarının düşmesine yol açarak enflasyonist bir etki yaratmıştır (Korkmaz, 2010: 189-190).

Yaşanan bu kriz Birleşmiş Milletler tarafından "yüzyılın krizi", IMF tarafından ise "dünya ekonomisinde Büyük Ekonomik Buhran sonra karşılaşılmış olan en tehlikeli finansal şok" şeklinde tanımlanmıştır. Bu kriz Amerika haricinde Avrupa ve Asya ülkelerini de önemli düzeyde etkilemiştir. Kriz sonrasında ilk olarak ABD'de sonrasında ise etkilenen ülkelerin tamamında kamusal düzenlemeler üzerinden mali sistemin kurtarılmasına yönelik operasyonlar düzenlenmiştir. Yaşanan bu kriz en çok Kuzey Atlantik bölgesinde etkili olmuştur. Netice itibari ile söz konusu ülkelerin krizin etkilerinden çok daha yavaş ve ağrılı bir şekilde iyileşebilme ihtimali yüksek olmaktadır. Buna ek olarak söz konusu krizin gelişmiş dünya ülkelerinin dışında da önemli bir yayılım gösterdiği ve gelişmekte olan ülkeleri ekonomik açıdan oldukça olumsuz etkilediği görülmektedir. Süreç içerisinde ekonomilerinin büyüyebilmesi adına önemli bir alanın açılmasına karşılık var olan güçlerini de zayıflattığı bilinmektedir.

Küresel düzeyde doların durumu ve hâkimiyeti değerlendirildiğinde yeni çok kutuplu bir rezerv sistem eğiliminin ortaya çıktığını görmek mümkündür. Uluslararası para birimi lan ülkenin iki kritere uygun hareket etmesi gerekmektedir. Bunların ilki: Ekonomik, finansal ve siyasi olarak egemen olmasıdır. Diğeri ise finans, maliye ve para politikaları noktasında sorumlu hareket etmesi gerekmektedir. Söz konusu ön koşulların her ikisi de kriz sonrasında ABD tarafından yerine getirilememiş olmakla birlikte uzun vadeli beklentileri doların lehine belirlenen uluslararası rezerv para olarak zorlukla ayakta durmaktadır. Buna ek olarak bu yönde değişimler sadece yavaş bir şekilde gerçekleşmektedir. Kısa vadede Orta Doğu ülkeleri Çin ve diğer yeni zengin olarak tanımlanan ülkeler ezici bir üstünlükle dolar yatırımlarını sürdürmektedir. Bu yönde gelişen tercihlerin zaman içerisinde değişmesi mümkün görülmektedir ve yeni rezerv para birimlerinin çıkabilmesi adına ihtiyaç duyulan alan bırakılmaktadır.

3.1.9. 2008 Küresel Kriz Dönemi ve Sonrası Ticaret Savaşları ve Uygulanan Korumacı Politikalar

Küresel krizin yaşanmasından evvel dünya ekonomisinde önemli düzeyde likidite fazlası ortaya çıkmıştır. Çin, 2001 yılına gelindiğinde Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuş ve sonrasında Yuan'ın değerini düşürmek sureti ile rekabet gücünün artmasını sağlamıştır. Çin'de meydana gelen ticaret fazlası zaman içerisinde ABD'nin ticaret açıkları vermesine yol açmıştır. Bu süreç içerisinde Uzakdoğu Asya ülkeleri var olan tasarruflarını ABD finansal araçlarına yatırmış ve likidite artışına bağlı olarak faiz oranlarında düşme meydana gelmiştir. Faiz oranlarında ortaya çıkan düşme ile birlikte finansal kuruluşlar kredi standartlarını dikkate almamak kaydı ile mortgage kredisi vermiştir fakat kredilerin geri ödeme noktasında ortaya çıkan problemlere bağlı olarak derecelendirme kuruluşları tarafından söz konusu fonlara olumsuz notlar verilmiştir. Böylesine bir durum yatırımcılar tarafından oldukça riskli olarak yorumlanmış, finansal sistem içerisinde mevduat çıkışları ortaya çıkmaya başlamış, kurumların bünyelerinde var olan mortgage fonlarının satışı gerçekleştirilememiş, kredi ve likidite hacimlerinin düşmesi ile birlikte ekonomi hızlı bir şekilde finansal krize doğru hareket etmiştir (Tabar ve Tokatlıoğlu, 2018: 1-32,33). 2008 finansal krizi reel olarak ekonomilerin büyüme hızları üzerinde oldukça etkili olmuştur. 2006 yılında dünya

ekonomisinde büyüme oranı %5,1 olarak belirlenmiş iken bu oran kriz ile birlikte %3 düzeyine gerilemiştir. 2006 yılı ile birlikte ABD ekonomisinde daralma dönemine geçilmiş, 2009 yılında ise söz konusu daralmada derinleşme görülmüştür. Yaşanan kriz ile birlikte dünya ekonomisi büyüme hızında ortaya çıkan olumsuzluklara bağlı olarak sermaye sahipleri çok daha temkinli hareket etmeye başlamıştır. Ekonomide güven ortamının bozulması ise ithalat ve ihracat üzerinde negatif yönlü etkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Cicioğlu ve Yıldız, 2018: 1-46). ABD'de dış ticaret açıklarının arttığı dönemde Çin ekonomisinde %8-10 aralığında bir büyüme yaşanmıştır (Bayar, 2018: 2). Bu durum ise ABD tarafından Çin'e yönelik olarak izlenmekte olan korumacı önlemlerin en temel göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 3.1. 2008-2018 yılları arasında gelşmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde mal ve hizmet ticaretinin değişimi (%)

Ekonomi Türü	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Gelişmekte Olan Ekonomiler	20	-18	27	22	6	3	1	-11	-4	12	10
Gelişmiş Ekonomiler	13	-22	14	17	-1	2	2	-11	0	9	9

Kaynak: World Trade Statistical Review 2020
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts20_toc_e.htm

3.1.10. Avrupa Borç Krizi

2009 yılının ekim ayından itibaren küresel ekonomik krizin etkileri henüz atlatılmamışken Euro Bölgesi'nde önce Yunanistan'da başlamış 2010 yılının ortalarında Portekiz ve İrlanda'da etkisi oldukça hissedilen sonrasında İtalya ve İspanya'yı da kapsayarak genişleyen bir borç krizi yaşanmaya başlanmıştır. Bu kriz öncelikle Euro Bölgesi Devletleri olmak üzere global büyüme ile finansal istikrar açısından önemli bir risk oluşturmuştur. Bölgede, İtalya'nın kısa vadede borç çevirme sorunu yoktu, İspanya'nın da olumlu nitelendirilebilecek bir finansal performansı olmasına karşılık borç sorununun bu iki devlete de sıçraması diğer ülkeler içinde kaygı uyandırmıştır. Diğer taraftan iflas şüphesi ile izlenmeye başlayan birlik üyesi devletlerin artması mali sektörde korkuların artarak yaşanmasına sebep olmuştur. Başta Fransa'nın, Almanya'nın ve İngiltere'nin bankaları olmak üzere AB'nin en güçlü bankalarının yüklü miktarda borçlu ülkelere ait devlet tahvilini kasalarında

bulundurmaları olabilecek kayıplara ait kötü senaryoların üretilmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Avrupa'ya ve dahası birçok gelişmekte olan ülkeye kadar tüm dünya borsalarında düşüşler meydana gelmiştir. Bu borç krizi olumsuz ekonomik gelişmeler ve olması muhtemel resesyon özellikle dış ticaret yapılan bölge dışı ülke ekonomilerini de negatif etkilemiştir. 2008 ve 2009 yılında yaşanan krizlerde ABD ve AB merkez bankaları parasal gevşemeye gitmiştir. 2011'de başlayan Avrupa Birliği borç krizinde de Avrupa Merkez Bankası (ECB) varlık fiyatlarının artmasını sağlayarak servet etkisi yaratmak ve toplam talebi artırmak maksadı ile finansal genişlemeyi sağlamaya çalışmıştır.

3.1.11. Ortadoğu Krizi

Ortadoğu'daki Arap devletleri gelirlerinin önemli bir bölümü petrol ihracatından sağlanmaktadır. Petrol ihracatından edinilen gelir sonucunda Ortadoğu ülkeleri yeni modern şehirler yapmaya başlamış, alt yapı çalışmalarına önem vererek çalışmalar yapmış, modern ordu kurarak ve dünya ekonomisine yön vermeye başlamıştır. Arap devletleri, yönetimsel açıdan ele alındığında birbirleri ile benzeşirler. İdare edenlerin mümkün olan en zengin zengin kişilerden oluştuğu hiyerarşik yapılanmada, halk ise üst kesime göre mümkün olan en düşük gelir ile hayatını devam ettirmektedir. Özünde Arap Baharı projesinin tutmasındaki en büyük nedenlerden bir tanesi de Arap halkının gelirdeki bu eşitsizliğe artık karşı çıkmasıdır. Küreselleşme ile artık Ortadoğu da yeni bir önem kazanarak kendine yer almaya başlamıştır. Bölge ülkelerinde bir tarafta sürekli yaşanan sıkıntılar diğer tarafta demokrasi adına yardıma koştuklarını söyleyen büyük devletler, bölgede sorunların hala sürmesine sebep olmaktadırlar.

3.2. 2018 Sonrası Ekonomi Politikalarında Ticaret Savaşlarının Yeri

Gelinen noktada küresel düzeyde ekonomilerde ortaya çıkan trendin dışa açık politikalar çerçevesinde geliştirilmesi yönünde olmasına karşılık yaşanan krizler neticesinde korumacılığın artmasına yönelik uygulamalar ve eğilimlerde ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu trend en son 2008 küresel ekonomik krizi sonrasında öne sürülmüş ve Türkiye'de de bu alanda birtakım kararlar alınmıştır. Bu dönemde Türkiye, diğer ülkelerde korumacı politikalar hayata geçirmeye başladığında iç

piyasalarda kendi parasının değerini korumaya yönelik adımlar atmıştır. 2009 yılına gelindiğinde 102 milyar dolar olarak belirlenen ihracat 2018 yılı için ise 168 milyar dolar seviyesine gelmiş ithalat ise aynı yıllarda 140 milyar dolardan 223 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır (www.tuik.gov.tr).

4. TİCARET SAVAŞLARININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

4.1. Türkiye'ye Etkileri

4.1.1. Türkiye'de Ticaretin Gelişimi

Türkiye'nin dış ticaretteki gelişimini genel hatlarıyla iki dönemde incelemek mümkündür. İthal ikameci politikaların uygulandığı 1980 yılı öncesi dönem ve küreselleşme ile birlikte sanayileşme politikalarının uygulandığı ve dış ticaretin serbestleştiği 1980 yılı sonrası dönem. Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'de 1980 öncesi yaşanan gelişmelere kısaca değinildikten sonra 1980-2017 yılları arasında Türkiye ekonomisinde dış ticaretin gelişimi incelenerek ekonomik büyüme üzerine etkisi GSYH ve ekonomik büyüme hızı göstergeleri kapsamında ele alınacaktır.

4.2. Ticaret Savaşlarının Türkiye'ye Etkisi

Günümüz dünyasında devletlerarası ilişkilerde yaşanan gelişmelerin temelleri yüz yıllar öncesine dayanmaktadır. Türkiye'de bu ülkelerden bir tanesidir. Ekonomik ilişkiler konusundaki bölgesel topluluklara dâhil olması ve ticaret anlaşmaları yaparak ekonomik büyüme ve gelişme için adımlar atılmıştır. Yani ticaret savaşlarının Türkiye'ye etkisine bakmak için Türkiye'nin ticaretini devam ettirdiği ülkelerle arasındaki geçmişten günümüze olan ilişkilere bakacağız. Bu bölümde ticaret savaşlarının Türkiye'ye etkileri AB, ABD ve Uzakdoğu ülkeleri ile olan ilişkileri üzerinden değerlendirilecektir.

4.2.1. Avrupa Birliği -Türkiye İlişkileri

Türkiye ve AB arasındaki ilişkiler ilk olarak 31 Temmuz 1959 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Türkiye tarafından yapılan müracaat ile başlamış, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış olan Ankara Antlaşması ile birlikte içerik ve ana hatlar ortaya koyulmuştur. Ankara Antlaşması ile birlikte Türkiye'nin süreç içerisinde göstermiş olduğu gelişme durumuna göre ART ile Gümrük Birliği çerçevesinde, nihayetinde tam üyeliğin hedef olarak belirlendiği bir ortaklık ilişki geliştirilmiştir. 1982 yılına gelindiğinde durma noktasında gelen Türkiye-AB ilişkileri 1987 yılında ise Türkiye tarafından üyelik başvursun yenilenmesi ile tekrar canlanmış 1999 yılının

aralık ayında Helsinki'de düzenlenen zirve ile birlikte Türkiye aday statüsüne sahip olmuştur.

17 Aralık 2004 tarihine gelindiğinde ise AB-Türkiye ilişkilerinde önemli olarak kabul edilebilecek bir konuma gelinmiştir. Hükümet başkanları ve Avrupa Birliği Devletleri tarafından 3 Ekim 2005'te tam üyelik müzakerelerine geçilebileceği açıklanmıştır. Türkiye tarafında ise finansal, mali ve ekonomik olarak uyum sürecinin hızlandırılmasına yönelik adımlar atılmış ve AB üyeliği noktasında belirlenen kriterlere uyum sağlamak amacı ile birtakım çalışmalar yapılmıştır (Gülden- Miynat, 2016: 307-329).

Söz konusu değişim süreciyle birlikte Türkiye, AB'nin bölgesel politikalarına uyum gösterebilmek için önemli adımlar atmıştır. Bölgede yaşanan değişimlere ve yeni bölgesel tanımlamalara uyum gösteren bölgesel kurumların ortaya çıkması yaşanan uyumun gösterilmesi noktasında önemli gözlem alanları olarak değerlendirilmektedir. Böylesine bir uyum sürecinden geçilmesine karşılık daha önce uygulanmış olan politikaların etkilerinin devam ettiğinin de belirtilmesinde fayda bulunmaktadır. Bu doğrultuda merkezi idare tarafından bir üst yapı olarak sürecin içinde yer alma arayışında olması önceki dönemlerde var olan politikaların etkilerinin devam ettiğine dair bir gösterge olarak yorumlanmaktadır (Öngen- Bakır, 2014: 891-922).

Avrupa Birliği ekonomik kriterleri ise AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet edebilme gücüne sahip bir pazar ekonomisine sahip olmak birlik içinde ekonomik sistemi ve pazarı bozucu etkiden uzak makroekonomik istikrarın olmasıdır. Politik, ekonomik ve parasal olarak zorunlu tuttuğu koşullara ve ortaya koyduğu kriterlere entegrasyon yeteneğine sahip olması, Kopenhag kriterlerinin 3 önemli kriteri içinde ekonomik kriter detaylı olarak ele alınmaktadır. Bu kriterde çok sayıda genel ifade belirtilmesine rağmen ekseriyetle ekonomik büyüme, enflasyon, genel bütçe dengesi, işsizlik, kamu borçları, dış borçlar ve direk yabancı yatırımlar gibi ekonomik veriler ve istatistikler değerlendirilmektedir. Avrupa Konseyi'nin 1993 yılında açıkladığı ekonomik kriterlerden bir diğeri de üye ülkelerin birlik içerisindeki tek piyasaya entegrasyon gücü ve pazar rekabeti ile baş edebilme yeteneğidir. Türkiye özellikle 2001 krizi sonrasında bazı reformlar yapmış kriz sonrası gösterdiği performans ile ve çalışan bir piyasa ekonomisi ile rekabet edebilme gücüyle Doğu Avrupa ülkelerinden

daha iyi pozisyonda olduğunu göstermiştir. Bu süreçte yapısal reformlar yapması ile ve yasal çerçeve Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu konusunda gerekli sorumlulukları alabileceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenledir ki Türkiye'nin Avrupa Birliği kural ve kurumlar bütününe güçlü bir şekilde entegre olabilecek olması olağan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. 1993'ten tam üyelik müzakerelerinin başladığı 2005'e kadar Türkiye'nin ekonomik kriterleri karşılama hususunda gereken koşulları taşıyor olmasına rağmen Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği önündeki asıl engelin ekonomik kriterlerden daha çok politik kriterler olduğu ortaya konulmuştur.

4.2.2. Türkiye ile Amerika Arasındaki Ekonomik İlişkilere Genel Bir Bakış

1945 yılına gelindiğinde İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da oldukça etkili bir çöküş dönemli gelişmiş, Avrupa kıtasındaki ülkelerin yeniden güçlendirilebilmesi için ABD'nin çeşitli yardım programları ile devreye girmesi önemli bir gereklilik haline gelmiştir. Zira savaş sonrasında savaşın hangi tarafında yer alındığından bağımsız olarak oldukça güçlü bir karmaşa ve yoksulluk ortamı ortaya çıkmıştır. ABD Başkanı Truman tarafından 12 Mart 1947'de senatoda gerçekleştirilen Senato ve Temsilciler Meclisi katılımı ile gerçekleştirilen toplantıda "ABD dış politikasının, kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklar tarafından sarf edilen gayretler ve dış baskılara karşı koymaya çalışan hür milletleri desteklemek amacına yönelmesi gerektiği kanısındayım" ifadelerini öne sürmüş ve böylesine bir durum sonrasında her durumda desteklemelerin gerekliliğine işaret etmiş ve bu amaç çerçevesinde Yunanistan ve Türkiye'ye yaklaşık olarak toplam 400 milyon dolarlık yardım yapabilmek, askeri ve sivil desteklerde bulunmakta ve her iki devlete ait personele ABD'de eğitim verilebilmesine imkân tanımak noktasında yetki talebinde bulunmuştur. Ortaya koyulan bu görüş "Truman Doktrini" adı ile kabul edilmiştir (Yalçın, 2013: 919-958).

Truman Doktrini Türkiye ve Yunanistan'a özel bir politika olması nedeni ile sınırlı bir yardım politikası olmuştur. Aslında Türkiye zaman içinde ABD ile yeni antlaşmalar yaparak almış olduğu desteği artırmayı başarmıştır. Türkiye'nin bu yardımları nerede, hangi amaç ile ve nasıl kullandığı konusu sonraki yıllarda önemli bir problem olmuştur. Ancak savaştan sonra esas yardım projesi Marshall'ın tarafından

olmuştur. Büyük bir alanı kapsayan Marshall Planı Türkiye'nin yakın tarihinde de ayrı bir önemi vardır. Türkiye de dâhil 16 Avrupa ülkesi 1947 yılı içinde yapılan konferansla 4 yıl süreli "Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı" hazırlamış ve program Amerika'ya verilmiştir. Bu toplantılara Sovyetler Birliği de davet edilmiştir ama görüşmelere katılmamıştır. Sovyetler Birliği'nin baskı altına almış olduğu başta Doğu Avrupa devletleri olmak üzere küçük ülkeler de katılamamıştır. Avrupa Devletleri "Avrupa İktisadi İş birliği" adı altında bir araya gelerek Eylül 1947 yılında yaptıkları toplantı ile neye ihtiyaçları olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu toplantıda oluşturulan rapor "Marshall Planı" olarak anılan planın esasını oluşturmuştur. Plan, kuruluş yıllarında 19 ülkeyi ve 170 milyon nüfusu içeren bir alana hitap etmiştir. Bunun neticesinde Amerika 3 Nisan 1948'de Ekonomik İş Birliği yasasını çıkararak Avrupa'ya yardıma başlamıştır. 16 Nisan 1948 tarihinde "Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü" kurulmuştur. Bu örgüt ile Avrupa'nın sağlıklı bir iktisadi kalkınma içine girmesi amaçlanmıştır (Yalçın, 2013: 919-958).

Türkiye-ABD ilişkileri 1990'lı yılların ilk dönemlerinde "zenginleştirilmiş ortaklık" (enhancedpartnership) ifadesi ile değerlendirilmiş, son yıllarda ise bu kavram yerine "stratejik ortaklık" ifadesi kullanılmaya başlamıştır. ABD-Türkiye ilişkilerinde Soğuk Savaş döneminde başta savunma iş birliği noktasında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında ekonomik boyut da eklenerek ilişkiler güçlendirilmiştir. 1995 yılına gelindiğinde ABD yönetimi tarafından Türkiye'nin gelişen 10 büyük pazar içerisinde göstermesi ve Amerika'da özel sektörün Türkiye'de yatırım yapmaya teşvik edilmesi neticesinde ticari alanda önemli bir hareketle yaşanmış ve sınai ilişkilerde günümüze gelindiğinde ABD'nin Türkiye'deki doğrudan yatırımlarında, dış ticaret hacminde ve Türkiye'yi ziyaret eden ABD'li turist sayısında oldukça önemli bir artış meydana gelmiştir.

2008 yılında küresel ekonomik kriz devamında hızlı bir biçimde yayılarak makroekonomik göstergeler üzerinde de ciddi etkiler doğurmuş ABD- Türkiye ticaretini de etkilemiştir. Mesela dünyanın tamamında mal ve hizmet ihracatı 2009 yılında neredeyse %10 daralmıştır. ABD ve Türkiye'nin dış ticaret hacminde de buna benzer bir durum yaşanmıştır. Türkiye'nin ve ABD'nin mal ve hizmet ihracatında sırası ile yaklaşık olarak %8 ve %9 oranlarında azalma olmuştur İkili ticarete bakıldığında ise 2004 yılında ABD'ye yapılan ihracatın Türkiye'nin toplam ihracatının

içindeki payı yaklaşık %8 iken sonraki yıllarda giderek azalarak 2008 yılına geldiğimizde %3 seviyesine kadar düşmüştür (Işık, 2013: 183-218). ABD Başkanı Barack Obama döneminde iki ülke ilişkileri ekonomik, ticari, yatırım ve teknolojik boyutlarının, siyasi, askeri ve güvenlik ilişkilerimizle orantılı bir düzeye çıkarılabilmesi hususunda en yüksek düzeyde ortak bir anlayışa ulaşılmıştır. İki devlet arasındaki ticaret düzenli olarak artmıştır. Özellikle son yıllarda dış ticaret hacmi yaklaşık 3 kat artmıştır.

Türkiye'nin ticari yapısı incelendiğinde katma değeri yüksek olmayan alanlarda uzmanlaştığı görülmektedir. Türkiye tarafında yatırım ve ara malları ithalatının yüksek olması, üretimde dışarıya bağımlı olduğu ve bunun sonucun da ürünlerde katma değerin düşük olmasına sebep olmaktadır. Bu sonuç cari denge açısından da negatif etki yaratmaktadır. Genel olarak tüm dünyadaki küresel krizlerin Türkiye ve ABD ticareti üzerine menfi etkilerinin olduğu ve her iki ülke tarafında uygulanan korumacı politikaların bu ülkeler arasındaki dış ticareti menfi etkilediği görülmektedir.

4.2.3. Uzakdoğu Ülkeleri ve Türkiye Ekonomik İlişkisi

Türkiye'nin Uzakdoğu ülkeleri ile yaptığı ticaret ülke ekonomisi için uzun yıllardır önem teşkil etmektedir. Bu durum Türkiye ile Uzakdoğu ülkeleri arasında önemli bir ekonomik ilişkiye yol açmaktadır. Bu bakımdan bu başlık altında Türkiye'nin Çin, Japonya ve Güney Kore ile olan ilişkiler ayrı ayrı başlıklar altında incelenecektir.

4.2.3.1. Çin ile Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkilere Genel Bir Bakış

Çin dünyada önemli bir pazar haline gelirken Türkiye bu pazardan faydalanabilir mi bunu anlamak için dış ticaret ilişkilerini incelememiz gerekmektedir. Bu yönden ele alındığında ticaret potansiyelinin düşük olmasının sebebi:

- Çin pazarındaki tüketim eğilimlerini ve pazar farklılığı bilmiyor oluşu,
- Çin'in kendi bölgesinde iç ticari ilişkilerinin çok yoğun olması ve Çin'in ortaklarının dünyadaki önemli ticaret kapasitesine sahip olması,
- İki ülke arasında yapılmış bir ticari anlaşmanın olmaması
- Türkiye'nin Çin pazarına kendini kâfi miktarda tanıtamaması gibi faktörler sayılabilmektedir.

Saydığımız bu sorunların çözüme ulaşması halinde 2018 yılı için gerçekleşen ihracat rakamı 2,91 milyar seviyesinde, 2018 yılında Türkiye ile Çin arasındaki ithalatın oluşan değeri olarak 20,71 milyar dolar gerçekleştiği görülmektedir. Çin Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında on altıncı sırada ve ithalat yaptığı ülkeler arasında ikinci sırada yer almaktadır.

Geçmişte Türkiye İpekyolu'nun en önemli merkezlerinden biri iken Çin'in yeni bir kuşak bir yol projesinde de önemli bir rol alacağı düşünülmektedir. Yeni İpekyolu'nun hayata geçirilmesi Türkiye'yi kilit ülke haline getireceğinden Çin'e en fazla destek veren ülke olmuştur. Türkiye bu projeden en önemli kazancı gelişmiş bir İpekyolu Projesi ile Doğu-Batı arasında bir köprü durumuna gelmesi olacaktır. Türkiye bu durumda yatırım, dış ticaret ve enerji konularında kıymetli kazanımları olacaktır.

İpekyolu ile bu yüzyılın en değerli stratejik hamlelerinden biri haline gelecek bu yeni "Avrasya Köprüsü'nün" hayata geçirilmesi ile Doğu Asya'nın kaliteli ekonomik ürünleri ile Orta Asya ve Batı Asya ülkelerinin zengin enerji ve maden kaynaklarını bir araya getirileceği devasa bir piyasa oluşturmayı hedeflemektedir. Türkiye, Yeni İpekyolu Projesi ile çok fazla etkili olmadığı Asya pazarına daha hızlı ve ucuz kanaldan ulaşma fırsatı da yakalamış olacaktır. Türkiye'nin son yıllardaki dış ticaret rakamları incelendiğinde en az etkili olduğu pazarların başında Asya olduğu görülmektedir. Dünya ekonomik gücünün Asya'ya kaydığı bir dönemde Türkiye'nin bölgede etkili olması önemli görülmektedir. Bu durumun birçok nedeni olmakla birlikte en önemli neden Türkiye ile bölge erişimi hususunda yaşanan eksiklikler olmuştur. Türkiye'nin Asya ülkeleri ile doğrudan ekonomik ilişki kurması lojistik bakımında oldukça maliyetli ve güvenlik anlamında risklidir. Bu sebeple Türkiye'nin İpekyolu'na dâhil olması her geçen gün gelişen Asya pazarına ulaşmasını kolaylaştıracaktır (Özdaşlı, 2015: 579-596).

4.2.3.2. Japonya ile Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkilere Genel Bir Bakış

Japonya'nın Türkiye ile ilişkisi Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar dayanmaktadır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler 1980'lerde belirgin şekilde gelişmiş ve 1990'lı yıllara kadar Japonya Türkiye için büyük bir ticaret ortağı haline gelmiştir. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi sürecinde Japon

firmaları Türkiye'de önemli yatırımlar üstlenmiştir. Ancak Çin'in Kasım 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katılmasından bu yana Japonya'nın Türk ticareti için öneminin azaldığı görülmektedir. Türkiye arasındaki ticaret hacmi son yıllarda önemli ölçüde azalmıştır. Öte yandan, aynı dönemde Çin'in ve Kore'nin ticaret hacmimizdeki payı önemli ölçüde artmıştır. Çin'in dünya ekonomisindeki yükselişi, Çin'in Türkiye'nin ticaretindeki payının artmasına Çin'in de son zamanlarda Türk sanayileri için önemli bir endüstriyel malzeme ve ara ürün tedarikçisi haline gelmesine neden olmuştur. 2001'den sonra Kore ve Çin Türkiye için Asya'da Japonya'dan daha önemli ekonomik ortağı rolünü üstlenmiştir (Akkemik, 2016: 45- 62).

4.2.4. Rusya Türkiye İlişkileri

II. Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği İngiltere ve Amerika ile müttefik iken savaş sonrasında Doğu Avrupa'da olduğu gibi Kafkaslar, Balkanlar, Türkiye, İran, Yunanistan ve Doğu Almanya üstündeki yayılmacı tutumu Batılı ülkeleri endişelendirmiştir. Yeni dönemde Amerika kapitalist sistemin en güçlü devleti olmuştur. Avrupa bütün birikimini savaşlarda kaybetmişti ve ekonomik olarak ayağı kaldırılması gerekmektedir. Bu amaçla Fransız Dışişleri Bakanı Schuman ilk girişimde bulunmuştur. Avrupa ülkelerine savaş sanayinin ana maddeleri olan kömür ve çeliğin üretim ve kullanımının uluslar üstü bir organın sorumluluğuna ve yönetimine bırakılması öngörülmüş ve buna istinaden Avrupa Birliği'nin ilk adımı olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması yönünde 1951'de Paris Anlaşması Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında imzalanmıştır. Bunu takiben Avrupa Ekonomi Topluluğu, 1957'de imzalanan Roma Anlaşmasıyla kurulmuştur. Bu anlaşma ile savaş sonrası kendini savunma gücünden mahrum bir Avrupa, savaştan sonra kademeli olarak birleşmeye doğru ilerlerken tekrar toparlanma imkânı elde etmiştir (Yalçın, 2013: 919-958).

Rusya yüz ölçümü olarak dünyanın en büyük ülkesi olması yanında ekonomik olarak da önemli bir ülke durumundadır. Zengin doğal kaynaklarının varlığı Rusya ekonomisi için ön planda görülmektedir. Doğal kaynaklarının başında petrol, doğal gaz ve kömür gibi enerji hammadde kaynakları gelmektedir. Rusya doğal kaynaklarının zenginliği dolayısı ile yakıt, enerji ve metalürji gibi ağır sanayi alanında gelişmiş, tüketim ve ileri teknoloji alanlarında aynı başarıyı gösterememiş merkezi

planlamaya sahip bir ülkedir. Ciddi ekonomik problemler yaşamaya başladığı dönem Sovyetler Birliği'nin dağılması ile başlamış serbest piyasa ekonomisine uyum konusunda da zorluklar ile karşılaşmıştır. Rusya'nın Ukrayna ile siyasi kriz yaşadığında uluslararası ambargolar uygulanmış, petrol fiyatındaki düşüşler ekonomisini zora sokmuştur. Dış yatırım çekme konusunda da Rusya büyük bir düşüş yaşamıştır. 2013 yılından bugüne doğrudan sermaye yatırımlarında 40 milyar dolarlardan 3 milyar dolarlara gerilemiştir. Bütün bunlara rağmen Türkiye gibi enerjide dışa bağımlı ülkeler ile önemli miktarda ticaret yapmaktadır. Türkiye yeni pazarlar bulmaya çalışırken Rusya'nın geçiş ekonomisine sahip olması ekonomik yapıları gereği birbirlerini tamamlamaktadırlar. Rusya ile Türkiye arasındaki ticarete canlanma aslında 1991 yılında imzalanan ticari ve ekonomik iş birliğine dair anlaşma ile hızlanmıştır. 1997 yılına kadar ticarette hızlanma sonrasında ise bir gerileme görülmüştür. 2015 yılında Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret hacmi 25 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.

Türkiye'nin Rusya ile dış ticaretinde öne çıkan diğer bir gelişme ise dış ticaretin ulusal paralar ile yapılmaya başlanmasıdır. Birçok Türk bankasının şubesi Rusya'da bulunmaktadır. Türkiye inşaat, gıda, içecek, şişe, cam, beyaz ve kahverengi eşya alanlarında yatırım ve faaliyet gösterirken Rusya ise iletişim, yakıt ve enerji, nükleer enerji, demir çelik sanayi gibi alanlarda yatırım ve faaliyet göstermektedir. İki ülke arasındaki en kayda değer faaliyet alanlarından birisi de turizmdir. Türkiye için Rusya kaynaklı turist sayılarının önemli miktardadır. 2015 yılında Türkiye'yi ziyaret eden 40 milyonu geçen turist sayısının 3,5 milyona yakını Rusya kökenlidir (Ersungur-Pabuççu- Bayramoğlu, 2017: 252-255).

4.3. Dünya Ekonomisinde Son Dönem Ticaret Savaşları

Küresel düzeyde ülkeler mevcut ekonomik yapıları doğrultusunda farklı politikaları izlemektedir. Ülkelerinin refahı genellikle dış ticarete bağlı olan Çin ve Almanya gibi ülkeler tarafından serbest ticaret savunulmakta iken sanayileşmesi oldukça ileri düzeyde olan İngiltere ve ABD gibi ülkeler tarafından ise korumacı politikalardan yana bir yaklaşım benimsenmektedir. Küresel düzeyde etkili olan ABD tarafından korumacı bir yaklaşımın benimsenmesi ve İngiltere tarafından AB'den ayrılma kararı alınması korumacı yaklaşımların etkisini güçlendireceğini

göstermektedir (Onay ve Dilek, 2018: 22819). Öte yandan Çin tarafından "Bir Kuşak Bir Yol Projesi" kapsamında karayolları, boru hatları ve demiryolları üzerinden ülkeler arasında çok daha serbest bir ticaretin gerçekleştirilmesine yönelik adımlar attığı görülmektedir. Ürün ve hizmetler ile sermaye aktarımının daha kolay gelmesi ile yeni pazarlara entegrasyonun sağlanması mümkün hale gelecektir (Özsümer, 2019: 2). Çin tarafından izlenen bu politikanın zaman içerisinde küresel ticaret alanında dengelerin değişmesine neden olabileceği öngörülmektedir. Ayrıca bu proje Çin'in ABD'ye karşı açmış olduğu ticaret savaşının da bir göstergesi olarak görülebilmektedir.

Herhangi bir ülkenin kapılarını uluslararası ticarete kapatma kararı alması kısa vadeli birtakım faydaların ortaya çıkmasını sağlayabilmektedir. Ancak bu süreç içerisinde ekonomisinde gerileme meydana gelmektedir. Bugün gelinen noktada ABD, ticaret açığında büyüme meydana geldiği gerekçesi ile Çin'e karşı ticareti önleyici adımlar atmaktadır. Söz konusu önlemler Çin'e olarak küresel ticaret ilişkileri olan diğer ülkeler üzerinde de etkili olmaktadır (Eğilmez, 2018: 1-2). Tedbirlere ek olarak ABD yönetimi tarafından kurumlar vergisinin %35'den %21'e düşürülmesi yönünde gerçekleştirilen vergi indirimine bağlı olarak ortaya çıkacak vergi açığının korumacı politikalar üzerinden elde edilecek gümrük vergileri üzerinden giderilmesi amaçlanmıştır (Cengiz, 2018: 5-807).

Yeni korumacılık politikalarının uygulanması ve ticaret savaşlarının başlaması ile birlikte dünya mal ve ticaret hacminde ve reel GSYİH'nın yıllık büyümesinde birtakım değişimler meydana gelmeye başlamıştır.

Aşağıda da yer verilen Tablo 2'e bakıldığında 2011 yılı içerisinde %5,2'lik bir değişim gösteren ticaret hacminin 2012 yılına gelindiğinde ise %2,2'ye düştüğü ve takip eden dönemde dalgalı bir forma sahip olduğu görülmektedir. 2017 yılına gelindiğinde ise %4,6'ya bir sıçrama yaşanmış ve korumacılığın belirgin bir şekilde ortaya çıktığı 2018 yılına gelindiğinde ise %3 olarak belirlenmiştir. Küresel GSYİH'da 2011 yılında %2,9 olan oran 2012'ye gelindiğinde %2,3 düzeyine gerilemiştir. Süreç içerisinde 2016 yılına dek inişli çıkışlı bir dönem geçirilmiş en yüksek değişim oranı ise %3 ile 2017 yılında yaşanmıştır.

Tablo 4.1. 2011-2020 yılları arasında dünya mal ticareti hacmi ve reel gayri safi yurtiçi hasıla büyümesi (%).

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019P	2020P
Ticaret hacmi	5.2	2.2	2.5	2.7	2.3	1.6	4.6	3.0	2.6	3.0
Gaynsafi Yurtiçi Hasıla	2.9	2.3	2.4	2.8	2.8	2.4	3.0	2.9	2.6	2.6
Ortalama Ticaret Büyümesi	2.6	2.6	2.6	2.6	2.6	2.6	2.6	2.6	2.6	2.6
Ortalama GSYİH Büyümesi	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3

Kaynak: World Trade Statistical Review, 2020, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts20_toc_e.htm
P: 2019-2020 yılları tahminlerden olunmaktadır.

Küresel düzeyde özellikle dış ticaret açısından dünya devi olarak gösterilmekte olan ülkelerin başında ABD ve Çin gelmektedir. Türkiye'nin dış ticareti değerlendirildiğinde ise AB ülkelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ticaret savaşları çerçevesinde öncü ülkelerin çeşitli misillemeler aracılığı ile almış olduğu bir takım koruyucu önlemler bulunmaktadır. Özellikle Çin ile ABD arasında gelişen rekabet, diğer ülkelerin ekonomileri üzerinde de oldukça olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

Tablo 4.1 ile Çin, ABD, AB ülkeleri ile birlikte Türkiye'nin 2017 ve 2019 yılları arsındaki reel GSYİH büyümeleri çeyrek dönemler itibari ile yüzdelik dilimler olarak paylaşılmıştır. Tabloya göre AB ülkeleri ve ABD'nin reel GSYİH büyümesinde 0.3 ile 1 arasında değişim meydana gelmektedir. ABD'nin reel GSYİH incelendiğinde ise 2019 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla 0.8 seviyesine geldiği görülmektedir. Bu dönemde Çin ise ülke içerisinde büyümenin üzerinde durmuş ve dönemler hakinde reel GSYİH yükselişine yönelmiştir. Değerlendirilen bu dönemlerde %1,4 ile %1,8 arasında değişimler yaşanmış 2019 yılının ilk çeyreğinde ise bu oran %1,4 olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin bu dönemde durumuna bakıldığında ise; 2017 yılının ilk çeyreğinde %1,4 olarak belirlenen oran 4. Çeyreğe gelindiğinde %2,5 seviyesine yükselmiştir. 2018'in yılının ilk çeyreğinde büyüme oranı %0,9 olarak tespit edilmiştir. Bu oran 2018'in 4. Çeyreğinde ise-%2,4 düzeyine gerilemiş, 2019 1. Çeyreğinde-%2,6 oranla daralma eğilimini sürdürmüştür.

Tablo 4.2. Seçilen ekonomilerin 2017 ile 2019 yılları arasında çeyrek dönemler bazında yüzdelik reel GSYIH büyümesi

	2017				2018				2019
	1 çeyrek	2.çeyrek	3.çeyrek	4.çeyrek	1.çeyrek	2.çeyrek	3.çeyrek	4.çeyrek	1.çeyrek
ABD	0.4	0.7	0.7	0.6	0.5	1.0	0.8	0.5	0.8
AB Ülkeleri (28)	0.7	0.6	0.6	0.7	0.4	0.5	0.3	0.3	0.5
Çin	1.5	1.8	1.7	1.5	1.5	1.7	1.6	1.5	1.4
Türkiye	1.4	2.0	1.6	2.5	0.9	0.0	-1.6	-2.4	-2.6

Kaynak: World Trade Statistical Review, 2020, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts20_toc_e.htm

Tablo 4.2'de ise 2018 yılına gelindiğinde küresel mal ticaretinin zirvesinde olan iki olarak Çin ve ABD'ye ait ihracat ve ithalat sıralamaları ile Türkiye'ye ait veriler değerlendirilmiştir. İhracat açısından dünya genelinde birinci sırada yer alan ithalatta ise ikinci sırada bulunmaktadır. Bu durum üzerine Çin'in ticaret savaşının derinleşmesi ihtimali halinde olumsuz etkilenebileceğini ortaya koymaktadır. 2018 yılında Çin, dış ticarette 351 milyar dolar fazla vermekte, dünya genelinde ihracatta ki payı %12,8 iken ithalat payı %10,8 olarak belirlenmektedir. ABD ise ihracat alanında dünya genelinde %8,5'lik pay ile ikinci sırada, ithalatta ise %13,2'lik payı ile birinci sırada yer almaktadır. Dış ticaret dengeleri değerlendirildiğinde ise 2018 yılı içerisinde 950 milyar dolar açık verdiği görülmektedir. 2018 yılında ticaret savaşların misillemeler üzerinde artma eğiliminde olması özellikle ülke içerisinde büyüme yoluna giden Çin üzerinde ABD kadar etkili olmamıştır. Bu nedenle ABD'nin ilerleyen dönemlere yönelik olarak korumacılık önlemleri çerçevesinde adımlar atmaya devam etmesi küresel ticaret noktasında da negatif bir domino etkisinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Türkiye'nin bu dönemde durumu değerlendirildiğinde ise dış ticaret dengesinde 55 milyar dolarlık bir açık verdiği görülmektedir. İhracat rakamları doğrultusunda dünya genelinde %0,9'luk pay ile 31.sırada, ithalatta ise %1,1'lik pay ile 25. sırada bulunmaktadır.

Küresel çapta birçok ülkenin yaptığına benzer bir şekilde ABD'de de Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ile birlikte takip eden yirmi yıllık zaman içerisinde gümrük vergileri düşük seviyede tutulmuştur. 1985 ile 2011 yılları arasında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın tarafları olarak Kanada ve Meksika'nın da

aralarında yer aldığı yirmi ülke ile birlikte Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Yapılan bu anlaşmalar ile ABD'nin gümrük vergisi oranlarında bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu alanda güneş paneli ithalatında %30, çamaşır makinesi ithalatında ise %20'lik gümrük vergisi oranların da artışa gidilmesi ilk önlem olarak değerlendirilmektedir. Yaşanan bu artış en çok Çin üzerinde etkili olmuş ve ABD'den ithal edilmekte olan sorgum bitsine %178,6 oranında anti damping vergisi uygulanarak karşılık verilmiştir (Şahin, 2018: 29-105). Donald Trump yönetiminin seçim dönemin vermiş olduğu vaatlerde de aktardığı üzere iç pazarlarda iş gücü artışının yaşanmasını sağlamak ve aynı zamanda ülke genelinde ticaret ve üretimi canlandırmak adına korumacılık çerçevesinde birtakım ekonomi politikalarına yönelerek ticaret savaşlarının yeniden ortaya çıkmıştır (Okay, 2018: 1).

Alüminyum ve Çelik endüstrilerinin ekonominin genel yapısındaki konumunun gerilediğini aktaran ABD yönetimi, söz konusu endüstrilerin güçlenmesi noktasında yeni gümrük tarifelerinin belirlenmesini kararlaştırmış ve bu alanda birtakım düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur. Bu doğrultuda; içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu çok sayıda ülkeye yönelik ek gümrük tarifeleri yürürlüğe girmiştir. ABD'ye ek olarak Çin tarafından da misilleme şeklinde birçok ülkeye ek gümrük vergileri getirilmiştir.

ABD ilk olarak 8 Mart 2018 tarihinde demir-çelik ithalatı için %25, alüminyum ithalatı için ise %10 ek gümrük vergisi getirme kararı almıştır. Dünya Ticaret Örgütü'nün korunma kuralı ile uyumlu olan bu kararın gerekçesi olarak ise ulusal güvenlik gösterilmiştir. Alınan bu karadan muaf tutulacak olan ülkeler ise; Avrupa Birliği ülkeler, Arjantin, Güney Kore ve Brezilya olmuştur. Alınan bu kararın uluslararası ticaret alanında ABD'nin kurallar çerçevesinde süren ticaret düzenine zarar vereceği yönünde tartışmalar öne çıkmıştır (Aran, 2018: 2). Kararın dışında bırakılan Meksika ve Kanada 1 Haziran 2018 yılı ile birlikte AB üyesi olan ülkelerden ithalatı gerçekleştirilmekte olan alüminyum ve çelik ürünlerine de yeni gümrük vergilerinin getirildiği görülmektedir. ABD tarafından hayata geçirilen bu uygulama sonrasında Çin, Kanada, Türkiye, Meksika ve Kanada başta olmak üzere birçok ülke tarafından ABD'ye yönelik birtakım tedbirler alınmaya başlamıştır (Erdil ve Başıböyük, 2018: 1).

23 Mart 2018'e gelindiğinde ise ABD, Çin'den ithal edilmiş olan 60 milyar dolarlık ürüne yönelik soruşturma başlatmıştır. ABD tarafından sergilenen bu tutuma karşılık olarak ise Çin, 2 Nisan 2018 tarihinde ABD'den ithal edilmiş olan şarap, domuz eti, kuruyemiş ve taze meyve gibi birçok ürünün içerisinde yer aldığı 3 milyar dolar değerindeki ürüne %25 oranında ek gümrük vergisi getirileceğini ilan etmiştir. Yine bu hamleye karşılık olarak ise ABD, 3 Nisan 2018 tarihinde fikri mülkiyet konusunu öne sürmek sureti ile Çin tarafından ABD işletmelerine yönelik fikri mülkiyet hırsızlığı yapıldığı belirtilmiş ve bu nedenle 500 milyar dolar tutarında yaklaşık 1300'den fazla ürün için Çin'den gerçekleşecek ithalata %25 oranında ek gümrük vergisini getirileceği açıklanmıştır. ABD, böylesine bir yaklaşım ile birlikte Çin'de üretim yapmakta olan ABD'li firmaları bir nevi baskı yapmak sureti ile teknolojilerini transfer etmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Çin kanadında ise "Made in Chine 2015" programı ile birlikte robotik, hızlı tren, yapayzeka ve uçak parçaları üretimi endüstrilerde küresel lider olma planları yapılmaktadır. ABD tarafından ek vergi kararları almasını takip eden dönemde 4 Nisan 2018 tarihine gelindiğinde Çin, ABD'den ithal edilmiş olan ve tutarı yaklaşık olarak 50 milyar dolar olan içerisinde uçak, otomobil, soya fasulyees, kimyasal maddeler gibi ürünlerin yer aldığı 106 ürün için %25 oranında gümrük vergisi getirileceğini açıklamıştır. Söz konusu ürünler arsında soya fasulyesinin %56'sının Çin'e ihraç ediliyor olması bu noktada oldukça önemli olmaktadır. Getirilmiş olan ek vergi yükümlülüklerinin soya üreticiler çevresinde negatif bir etki yaratacağına dikkat çekilmektedir (Aran, 2018: 4).

Avrupa Komisyonu ise 28 farklı çelik türüne yönelik olarak soruşturma yürütme kararı almış ve gümrük vergisi alınacak olan çelik ürünün ithalatında olası bir artış önlenerek kota ve gümrük vergisinin hayata geçirilmesi önerisi iletilmiştir. 5 Haziran 2018'de 25 AB ülkesi tarafından oylandıktan sonra geçici korumacılık şeklinde belirlenmiş olan gümrük vergilerinin hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır (Erdil ve Başıböyük, 2018: 1).

2018 yılında başlamış olan ve 2019 yılı içerisinde de etkisini arttırmış olan ticaret savaşları, günümüzde etkileri çok daha kuvvetli bir hale gelmeye başlamış ve bu süreç içerisinde ABD, ticaret savaşlarına ek olarak kur savaşlarını da başlamasına neden olmuştur. Çin ve ABD arasında misillemeler üzerinden gelişen ticaret savaşlarının kapsamına zaman içerisinde engeller, vergiler, artan kotalar ve önlemler

ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu çerçevede alınmakta olan gümrük vergileri kararının bir diğer örneği ise 8 Mayıs 2019 yılında ortaya çıkmıştır. ABD, 200 milyar dolar değerindeki Çin ürünlerine yönelik uygulanmakta olan %10'luk gümrük vergisini %25'e çıkarmıştır. Çin ise misilleme olarak içerisinde müzik aletleri, şaraplar ve spor araçlarının yer aldığı 60 milyar dolar değerindeki ABD mallarına %5 ile %25 arasında değişen gümrük vergilerinin uygulanacağını açıklamıştır. Alınan bu kararlar 1 Haziran 2019 itibari ile geçerli olmuştur (https://wmv.dw.com/tr).

2019 yılının ağustos ayında Çin tarafından 75 milyar dolar değerinde ki ABD ürününe uygulanan %5-10 oranlarında değişmekte olan ek gümrük vergilerinin hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Alınan karar çerçevesinde ek gümrük vergisine tabi olacak ürünler içerisinde: domuz ciğeri, bisiklet lastiği, mermer ve tatlı mısır gibi ürünler yer almaktadır. Çin tarafından alınmış olan bu karar sonrasında ABD, 1 Ekim tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde Çin'den gelen yaklaşık değeri 250 milyar dolar olan ürünler için %30 oranında ek vergi uygulanacağı yönünde bir karar almıştır. ABD, buna ek olarak giyim, dizüstü bilgisayar, konut tekstili ve cep telefonu gibi ürünlere yönelik olarak 15 Aralık 2019 tarihi itibari ile geçerli olacak olan ek gümrük vergilerinin getirileceğini açıklamıştır (www.bloomberght.com ve http://www.hurriyet.com.tr).

Süreç içerisinde devam eden ticaret savaşlarına ek olarak ABD, Çin tarafından Yuan'ın değerini düşürmesine karşılık olarak Dolar bazında bir mücadeleye girişmiş ve bu durumun bir sonucu olarak kur politikaları da gündemde yer alan politikalardan biri haline gelmiştir. 11 yıllık süreç içerisinde faiz indirimine yönelik bir adım atmayan Amerikan Merkez Bankası (FED) Temmuz ve Eylül aylarında yapmış olduğu toplantılar sonrasında 0.25 baz faiz indirimi kararı almıştır.

4.4. Kur Savaşları ve Ticaret Savaşları

Küresel düzeyde yaşanan ekonomik kriz, başta gelişmiş ülkelerde ihracat pazarında daralmanın yol açmasına ve dünya genelinde ticaret ile birlikte güç ekseninde doğuya doğru bir kaymanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gelişmiş ülkeler tarafından güçlerinin korunabilmesi adına ihracatlarını arttırması önemli bir gereksinim haline gelmiştir. AB ve ABD küresel nüfusunun onda birlik kısmı ile dünya GSYİH'nın yarısını, uluslararası ticaretin ise üçte birlik kısmına sahip

olmaktadır (Özdemir, 2009). Çin tarafından küresel kriz sonrasında uygulanmış olan parasını devalüe etme politikası neticesinde yeninden gündemdeki yerini alan kur savaşları, dünya ticaret sahnesinde oldukça önemli bir rolü olan ABD ve AB ülkelerinde endişe ile takip edilmiştir. Sanayide üretim devleri olarak kabul edilmekte olan AB ve ABD, gün geçtikçe zayıflayan ekonomileri, dünya piyasalarında Çin sanayi ürünlerinin payının hızlı bir şekilde artması, dünya ekonomisinin yeni merkezinin Asya'ya doğru kaymaya başlaması gibi faktörlere bağlı olarak AB ve ABD rekabetten ziyade ancak güçlü bir iş birliği ile egemenliklerinin koruyacaklarını görmüşler ve bu çerçevede Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) Anlaşması'nı imzalama kararı almışlardır (TÜSİAD).

ABD ve AB arasında imzalanmış olan "Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı" ile küresel düzeyde iki ekonomik gücün serbest ticaret anlaşması üzerinden bir ticaret bloğu oluşturulması amaçlanmıştır. Bu yönde yapılan anlaşmalar ile birlikte taraflar arasında ithalat kotalarının, kısıtlamalar ve tariflerin kaldırılması öngörülmektedir. Bu anlaşma ile de ilk olarak söz konusu unsurların etkilerinden arınılması amaçlanmıştır. Ancak söz konusu iki önemli güç arasında tarım dışında gümrük tarifeleri göreceli olarak düşük kabul edilmektedir (Küresel Sorunlar Platformu). ABD, Avustralya'dan Japonya'ya dek uzanmakta olan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşmaları sonrasında Euro Bölgesi ile Serbest Ticaret Bölgesi önerisinde bulunmuş ve Irak Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalanmıştır. Söz konusu bu anlaşmaların yapılmasının temelinde Çin tarafından paranın devalüe edilmesi ve dünya ihracatında lider konumuna gelmesi korkusu yer almaktadır. Ortaya çıkabilecek yeni ticaret düzeni içerisinde kendilerine güçlü bir konuma elde etmek isteyen ülkelerin mevcut arayışları üzerinden sürecin açıklanması mümkün olmaktadır. Bu süreç içerisinde öne çıkan temel durum olarak kur savaşlarının ticaret savaşlarına dönebilme potansiyeli üzerinde durmak gerekirse her iki olgu arasında önemli farklılıkların olduğunu ifade etmek mümkün olmaktadır. Ülkeler arasında gerçekleşen kur savaşları ile zaten dış ticarette olabilecek en yüksek kazancın elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Dünya ticaret savaşları yalnızca Çin'in ekonomisinde görmekte olduğu dengesizliklerin üstesinden gelmek adına gerçekleştirdiği gibi parasını devalüe etmesi ya da anti-damping uygulamalarına yönelmesi gibi nedenlere bağlı olarak

yaşanmamaktadır. Bakıldığında askeri ya da politik anlaşmazlıklar neticesinde de ticaret savaşlarının geliştiği görülebilmektedir. Bu durumun en yakın örneği olarak Türkiye tarafından sınır ihlali yapıldığı gerekçesi ile Rus uçağının düşürülmesi gösterilebilmektedir. Türkiye tarafından atılan bir askeri hamle neticesinde Rusya ticari yaptırımlar üzerinden bir karşılık verme yolunu tercih etmiştir. Rusya tarafından Türkiye'den ithal edilmiş olan limonların geri gönderilmesi, inşaat ve tekstil sektörlerinde alımların durdurulması ticaret savaşlarının göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

5. SONUÇ

Ticaret savaşlarının başlaması II. Dünya Savaşı'nın bir sonucudur. Ekonomileri çökmüş bir durumda II. Dünya Savaşı'ndan çıkan ülkeler Amerika'nın da yönlendirmesi ile küresel serbestleşmeye yönelmişlerdir. Bunun sonucunda ise bugünün global şirketleri doğmuştur. Küreselleşme aynı zamanda gelişmiş ülkelerdeki global büyük şirketlerin ve sermayenin bu ülkelerden emeğin ucuz ve çeşitli teşviklerin olduğu ülkelere kaymasına neden olmuştur.

Fakat 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz daha korumacı politikaların gerekliliğini gelişmiş ülkelere göstermiştir. Çünkü gelişmiş ülkeler bu krizden olumsuz etkilenirken kriz, gelişmekte olan ülkeler için bir fırsata dönüşmüştür. Ticaret savaşlarını birkaç başlıkta değerlendirmek gerekir. Ticaret savaşları, kur savaşları ve faiz savaşlarıdır. Ticaret savaşı büyük ölçüde ülkeler arası ticarette gümrük vergilerinin artırımı ile yapılmaktadır. Kur savaşı, değersiz para yaratarak yatırımı ülkeye çekmeye ve ihracatı artırmaya neden olmaktadır. Faiz savaşları da aslında kur savaşları gibi bir sebebe dayanmakla birlikte daha çok ülke içindeki parayı elinde tutmak yerine yatırıma yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Ticaret savaşına giren ülkelerin ne şekilde etkilendiği o ülkenin üretkenliği ile doğrudan ilgilidir.

Son dönemde çok sık konuşulan Amerika-Çin ticaret savaşını ele alacak olursak; Çin son 10-15 yılda sosyalist yapısını değiştirmiştir. Yeni liderlik anlayışı ve yönetim konsepti ile mega bir kuşak yaratma yoluna girmiş, teknolojide büyük atılımlar yapmış, uzaydaki faaliyetlerine hız vererek bölgesinde söz sahibi olma avantajı elde etmiştir. Çin özellikle 2025 projesi ile gelişmiş ülkelerin ucuz üretim fabrikası olma konumunu terk ederek kendi teknolojisini geliştiren ve gerektiğinde bu teknolojiyi ihraç eden, modern bir İpekyolu inşası çalışması olan bir süper güç haline gelmiştir. Amerika'nın bugün süper güç olmasının en önemli sebebi ileri teknolojik ürünlerdeki Know-how'ın yüksek olmasıdır. Çin 2014-2015 yıllarında bu planları uygulamaya başladığında Amerika, Çin'in Amerikan şirketlerinin hassas teknolojilerini çaldığını iddia etmiştir. Çin yasaları gereği Çin'e giren Amerikan şirketlerinin Çin ile ortak bir teşebbüse girmesi gerekmektedir. Ortak teşebbüse girince şirketler tüm bilgileri aktarıyor ve dolayısı ile Çin tüm teknolojileri alabiliyordu. Bu durum Amerika'nın hoşuna gitmemiştir. En büyük avantajı bilgi olan Amerika'nın, insan kapasitesi olarak güçlü olan Çin ile yarışacağı bir platform yoktur. Amerika bu

tehdidi görüp 2018 yılında Çin'den gelen çeşitli ürünlere vergi uygulamaya başlamıştır.

Amerika tarafından ticaret savaşlarına bakacak olursak; Amerikan ekonomisi dış ticaret fazlası vermektedir. Yapısal sorunlardan kaynaklı olarak dış ticaret açığı veren ülkeler aynı zamanda işsizlik sorunu ile de karşı karşıya kalmaktadır. Amerika Başkanı Trump bu sorunu çözme vaadiyle iktidara gelmiştir. Özellikle Çin ile yıllık 300 milyar dolara ulaşan ticaret hacmi ve dış ticaret açığı sebebi ile tüm ithal mallara gümrük vergisi koymuştur. Amerika'nın Avrupa Birliği, Meksika ve Kanada ile yaşadığı ihtilaflara bakıldığında vergi artırımı için geçerli bir sebep görünmemektedir. Çin ise dünya ticaret sisteminden yararlanmak ve bu sistemi manipüle etmek isteyen bir ülkedir. Büyük ölçüde teknoloji çalarak, kendi ülkesinde yatırım yapan büyük ölçekli firmaların haklarını gasp ederek, bütün önemli pazarlarını yabancılara kapatmaktadır. Dolayısıyla Çin ile olan sorunlarında Amerika'nın bir ölçüde haklı olduğu söylenebilir. Bu savaşa reel politik ve ekonomik açıdan bakıldığında Amerika'nın bu mücadeleden görece daha güçlü çıkacağı öngörülebilir. Amerika Çin'e alternatif olarak ithal ettiği ürünleri başka ülkelerden alabilecek durumdadır. Ancak Çin için Amerika önemli bir pazardır ve Amerika'ya ihracat yapmaz ise ekonomisi çökecektir.

Amerika'nın Çin'i engellemeye çalışırken göz ardı ettiği bazı sorunları büyüteceği açıktır. Çin dünyada nadir elementlere sahip olan bir ülkedir. Dolayısı ile Amerika'ya karşı riski çok büyük olacaktır. Aslında Çin bu politikayı uzun zamandır uygulamaktaydı. Ucuz emek dolayısı ile yatırımcıları ülkesine çekerek teknolojilerini öğrenerek, kendi öğrencilerini Amerika'ya gönderip eğitimin en iyisini aldırarak teknolojisini geliştiren bir politika planlamış ve uygulamıştır.

Çin Amerika'nın kur manipülatörlüğü iddiasını kabul etmemiştir. Çünkü aynı şekilde dünyadaki birçok ülke bu kur savaşını kullanmıştır. Ticaret savaşları, kur savaşları ve faiz savaşları şeklinde devam edecektir. Küresel ticarette liberalleşmeyi öneren Amerika idi ve Çin'e karşı ve başka birkaç ülkeye ithalat vergisi koyan yine Amerika olmuştur. Dolayısı ile kur manipülatörü olarak Çini suçlaması doğru değildir. Amerika korumacılık politikasına geri döndüğünü söylese bu anlaşılabilir. Çünkü 2. Dünya savaşı sonrası dünyada küresel liberal politikalar uygulayarak savaştan sonra

zarar gören ve mal satabileceği ülkelere bunu dayatan Amerika olmuştur. Şimdi korumacılığa geri dönmesi ile belli zararlar göreceği açıktır.

Çin dünyada en fazla Amerikan tahvili tutan ülkedir. Çin ile işler kızışınca elinde tuttuğu Amerikan tahvillerini elden çıkarırsa Amerikan borsası büyük bir krize girecektir. Dolar değer kaybedecek, fiyatlar artacak ve dünya global bir krize girecektir.

Bu durumda Amerika'nın geri adım atması gerekmektedir. Tüketime konulan bu vergiler, Amerika'da enflasyonu artıracaktır. Eğer gerçekten söylendiği gibi olursa faiz indirimlerinden vazgeçilmesi gerekecektir.

Çin için ise asıl sorun Çinli şirketlerin borçlarıdır. Ne var ki Çin şirketlerini kurtaracak döviz rezervine sahiptir. Yıllar boyunca ticaret fazlası verip para biriktirmişlerdir. Bu arada Çin'de büyüme sinyalleri de alarm vermeye başlamıştır.

Tarım sektöründe ise Çin Amerika'nın en büyük tarım ürünü alıcısıdır. Özellikle soya fasulyesi tarım ürünlerinin başında gelmektedir. Çin karşı önlemler alınca Amerika'daki soya fasulyesi üreticileri ürünlerini Çin'e satamaz olmuşlardır. Amerika bu kararın sonrasında tarım sektörüne yardım paketi açıklamıştır.

Eğer Çin parasının değer kaybetmesine izin verir ise diğer Asya ülkeleri de Çin'in devalüasyonu kadar devalüasyon yapmaya karar verebilirler ve bir Asya kur savaşı başlayabilir. Bunun nedeni hem Çin hem de diğer Asya ülkelerinin aynı pazar ile ticaret yapmasıdır. Sonrasında ise Çin'den sermaye kaçışları olmaya başlayacak ve Çin ekonomisi yavaşlayacaktır.

Amerika ile Avrupa arasında bir kur savaşı yoktur. Amerika faizi düşürerek parasına değer kaybettirmeye ve dış ticaretini artırmaya çalışmaktadır. Avrupa da aynı şekilde faiz oranını indirerek parasına değer kaybettirmeye çalışmaktadır.

Türkiye'nin de korumacılık politikası uygulaması gerekmektedir. Eğer üretmeyi öğrenir ve uzun dönemli politika yapılır ise kendi üretimimiz, kendi markalarımız ile ve eğitim sisteminin de düzeltilmesi ile ticaret savaşlarına karşı üretim yapan, büyüyen istikrarlı ekonomi ile güçlü olmayı başarabiliriz.

Avrupa'da ise durum farklı değildir, merkez bankası eksi faizler ile piyasada şirketleri canlandırmak ve harekete geçirmek için çaba harcamaktadır. Bir grup banka eksi faiz verirken bir grubu sıfır faiz vererek parayı elinde tutmanın maliyeti olmasını amaçlıyorlar ki yatırıma aktarılsın. Negatif faiz oranı şirketlerin borçlanma

maliyetlerini düşürülmesini öngörmektedir ve kredi talebinin artmasını hedeflemektedir. Bankalar ise risk alarak kredi verilmeyecek şirketlere bile kredi vermektedirler. Bankalar para kazanamaz iken şirketler de belini doğrultamamaktadır. Mevcut durum Türkiye'nin işine yaramasına rağmen, ülkeye giren para sınırlı kalmaktadır.

Ticaret savaşları uzun bir süre dünyayı meşgul edecek gibi görünmektedir. Ekonomisi güçlü olan ülkeler, insan gücüne yatırım yapan, üretim yapan, teknolojiye yatırım yapan ülkeler bu savaştan galip çıkabilecek; gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler, dışa bağımlı ekonomileri olan ülkeler bu savaşın kaybedeni olacak gibi görünmektedir. Türkiye daha fazla gecikmeden ithalata dayalı ekonomi politikasını değiştirmeli ve içeride üretimi canlandıracak, ihracatı teşvik edecek politikalara geçmelidir. Kuru baskılayarak Türk lirasını güçlü tutmak ithalatın sürmesine ve dış açığın artmaya devam etmesine neden olacaktır. Artan işsizlik oranları, eğitim sisteminde yaşanan sürekli değişiklikler, teknolojik alt yapı noksanlığı ve teknoloji yatırımlarının olmaması ticaret savaşında en çok etkilenecek ülkelerden olmamıza neden olacak gibi görünmektedir. Ticaret savaşlarından kaynaklı olumsuz gelişmelere karşı; kamusuyla, özel sektörüyle girişim ve yatırımlarını iyi planlamalıdır. Tüm yatırımcılarına dış ticaret, pazarlama, marka ve inovasyonu öğretmelidir ve ticaret savaşlarından kaynaklı olumsuzluklara karşı pozitif itici güç kazanmalıdır.

KAYNAKÇA

Akkemik, K. A. (2016). "Is Turkey Turning Its Face Away From Japan to China and Korea? Evidence from Trade Relations". ***Perceptions,*** 21 (1),45-62.

Akyazı, H. (2008). "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) Önemsenmeyen Bağımsızlığı". ***Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,*** 22 (2), 81-89.

Aran, B. (2019). "***ABD Çin Ticaret Savaşlarında Son Gelişmeler ve Teknoloji Boyutu".*** Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.

Aydemir, C. Kaya, M. (2007). "Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü". ***Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,*** 6 (20), 260-282.

Aydoğan, M. (2019). ***Devlerin Hesaplanması ve Avrupa'nın Pozisyonu: "Ticaret Savaşları".*** Ankara: Boğaziçi Asya Araştırmaları Merkezi.

Aytaç, A. (2019). ***Türkiye Toprak, Seramik, Çimento ve Cam Sanayi İşverenleri Sendikası Yayın Organı Dergisi.*** 121/4. http://www.toprakisveren.org.tr (Erişim Tarihi: 21.07.2020).

Babacan, M. (2018). "Amerika'da Asya Dramı: Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları"**.** ***Çerçeve Dergisi***, 86/38-48.

Büyükakın, F. Özyılmaz, S. (2016). "İhracatı Teşvik Politikalarının Etkinliği: Afyonkarahisar Örneği". ***Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi,*** 11 (2), 47-68.

Cengiz, V. (2008). "Keynesyen ve Monetarist Görüşte Parasal Aktarım Mekanizması: Bir Karşılaştırma". ***Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,*** 22 (1), 115-127.

Cesur, E. E. (2016). ***Küresel Sermaye Hareketlerinin Türkiye'deki Gelir Dağılımına Etkisi,*** (1 b.), Ankara: TAEM Yayınları

Chinn, M. Frankel, J. (2008). "Why the Euro Will Rival the Dollar". ***International Finance,*** 11 (1), 49-73.

Cicioğlu, Ş. Yıldız, A. (2018). "Kriz Dönemlerinde Reel Ekonomik Göstergelerin Sinyal Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi: 1999-2017 Türkiye Örneği". ***Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi,*** 1,38-73.

Clark, P. B. (1970). ***Planning Import Substitution.*** London: North Holland Publ. Comp.

Cömert, H. (2016). "İmkânsız Üçleme'den İmkânsız İkilem'e: Bretton Woods Dönemi ve Sonrası Para Politikaları". ***Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,*** 34 (1), 115-136.

Çekin, S. E. Nuroğlu, E. (2020). "Ticaret Savaşlarının Uluslararası Ticaret ve Reel Ekonomiye Etkisi". ***Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi,*** 74 (27), 73-90.

Çelebi, I. (1991). ***Dışa Açık Büyüme ve Türkiye.*** İstanbul: E Yayınları.

Çetinkaya, M. Muratoğlu, G. (2019). ***21. yüzyılda küresel ticaret savaşları,*** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Dictionary. (2020). Trade. www.dictionary.com/browse/trade (Erişim Tarihi: 18.09.2020).

Doğan, B., Can, M. (2016). "Küreselleşmenin Büyümeye Etkisi: Güney Kore Örnekleminde Eşbütünleşme Analizi". ***Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi,*** 6 (2), 197-220.

Durusoy, S. (2013). "Krizin Orta ve Uzun Vadeli Yıkıcı etkisi: Yükselen Korumacılık". ***International Conference on Eurasian Economies,*** Session 7B: Uluslararası Ticaret III, 510-517.

Egeli, H. A. (2001). "Dış Ticaret Açısından Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi". ***Sosyal Bilimler Dergisi,*** (2), 149-161.

Eğilmez, M. (2018). Korumacılık, Ticaret SavaĢı ve ABD Türkiye Ticaret İlişkileri. http://www.mahfiegilmez.com/2018/08/korumaclk-ticaret-savas-ve-abdturkiye.html (Erişim Tarihi: 21.07.2019).

Eğilmez, M. (2018). ***Ticaret Savaşları.*** http://www.mahfiegilmez.com/2018/09/ticaret-savaslar.html

Ergin, B. (2009). ***Uluslararası Ticarette Korumacı Eğilimler ve Türkiye.*** (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ersungur, Ş. M. Bayramoğlu., T. Pabuççu, H. (2017). "Türkiye'nin Almanya, Rusya ve Çin ile Ticari İlişkileri: Girdi-Çıktı Analizi ile Bir Uygulama". ***Gaziantep University Journal of Social Sciences,*** 1, 252-255.

Ertürk, N. (2017). "Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkisi". ***Fiscaoeconomia,*** 1 (2), 88-112.

Ferraro, J. K. Van, L. E. (2019). ***Long-Run Effects on Chinese GDP from U.S.-China Tariff Hikes.*** FEDS Notes. Federal Reserve Bank: https://www.federalreserve.gov/econres/notes/feds-notes/long-run-effects-on-chinese-gdp-from-us-china-tariff-hikes-20190715.htm (Erişim Tarihi: 12.08.2020).

Gençosmanoğlu, Ö.T. (2014). ***Uluslararası Ticarette Tarife Dışı Engeller ve Kullanım Kısıtları: Türkiye Örneği***. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gültekin, S. (2011). "Küreselleşme Çağında Dış Ticarette Rekabet İçin Kümelenme Stratejisi: Türkiye'nin Tarım Kümelenmesi Gerekliliği". ***Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,*** 22 (2), 29-40.

Hacıoğlu, A. (2009). ***Türkiye'de Dış Ticaret Mevzuatı ve Ekonomi Politikaları Arasındaki Uyum Sorunlarına İlişkin Bir Analiz***. Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Ito, H., Chinn, M. (2019). ***The Chinn-Ito Financial Openness Index-2017 Update.***

Jakobson, L. (2013). ***China's Foreign Policy Dilemma.*** Lowy Institute for International Policy, Analyses.

Karluk, R. (2002). ***Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika.*** Beta Yayınları

Korkmaz, E. (2010). ***Küresel Süreçte Ulusal Kalkınma.*** Himalaya Yayınları.

Narin, M. & Öznazik, C. A. (2017). Uluslararası Para Sistemi ve Renmimbi'nin Yükselişi. ***International Conference on Eurasian Economies,*** 237-245.

Okay, H. (2018). ***Dünya Ticaret Savaşları.*** https://www.dunya.com/kose-yazisi/dunya-ticaret-savaslari/424048

Oktar, S., Dalyancı, L. (2010). "Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler". ***Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi,*** 29 (2),1-22.

Onay, S., Dilek, Ş. (2018). ***Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları. Siyaset.*** Ekonomi ve Araştırma Vakfı.

Öngen, Burcu, Bakır, Hasan (2014). "Avrupa Birliği Süreci ve Bölgesel Politikalarda Yaşanan Dönüşüm: Türkiye Bağlamında Bir Analiz". ***Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,*** 69 (4), 891-922.

Örmeci, O. (2013). 21. "Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti". ***SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,*** (29), 1-14.

Özdaşlı, E. (2015). "Çin'in İpekyolu Projesi ve Küresel Etkileri". ***Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,*** 10/14, 579-596.

Özdemir, B. (2009). ***Dolar ve Euro'nun Rezerv Para Mücadelesi ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisi***. Yüksek lisans tezi, (S. Öztürk, Derleyici) Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kars.

Özdemir, Ü. Yiğit, K. G., Oral, M. (2016). "Cumhuriyetten Günümüze Ekonomi Politikaları Bağlamında Türk Dış Ticaretinin Gelişimi". ***Doğu Coğrafya Dergisi,*** 21 (35), 149-174.

Özden, M. (2014). ***İktisadi Büyüme ve Kalkınma Olgusunda Dış Ticaretin Yeri ve Önemi: Türkiye Örneği***. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.

Parıltı, H. (2013). "Uluslararası Ticarette Korumacılık ve 2008 Krizi". ***Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi,*** 48 (2), 90-123.

Perkins, J. (2005). ***Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları.*** 1. kitap April Yayıncılık,

Saçık, S.Y. (2009). "Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açıdan Bir İnceleme". ***KMU İİBF Dergisi,*** 16: 162-171.

Seyidoğlu, H. (2003). ***Uluslararası İktisat.*** Güzem Can Yayınları.

Seymen, D. (2009). "Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Ticaretinde Ülke Yoğunlaşmasını Değiştirdi Mi?". ***Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,*** 14 (1), 199-220.

Seymen, D. A. (2000). ***Dış Ticarette Yeni Korumacı Eğilimler ve Türk Ticareti Açısından Değerlendirilmesi***. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Shen, Y. (2018). "Trump, 2018 Trade War Edition: An Analysis". **CMC Senior Theses,** 1-46.

Şahin, S. (2018). "Küreselleşme Sürecinde Türkiye Dış Ticaret Hadleri Gelir Etkisinin Nicholson Yöntemi Kullanılarak Değerlendirilmesi". ***Anadolu International Conference in Economics V***, 11-13

Takeyh, R. (2009). ***Council on Foreign Relations.; Guardians of the Revolution.*** Oxford University Press.

Taskinsoy, J. (2019). ***Pure Gold for Economic Freedom: A Supranational Medium of Exchange to End American Monetary Hegemony as the World's Main Reserve Currency.***

Tokatlıoğlu, M.Y. (2018). "Türkiye'de Dış Ticaretin Vergilendirilmesi ve Avrupa Birliği". ***Akdeniz İİBF Dergisi,*** 10: 46-72.

Tunç, H. (2004). ***Uluslararası Ticaret, Para ve Finans.*** İstanbul: Alfa Yayınları.

Uçan, O., Kolçak, E. (2014). "Türkiye'de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki". ***Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi,*** 7 (2), 51-60.

Ünay, S., Dilek, Ş. (2018). ***Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları.*** Siyaset, Ekonomi ve Araştırma Vakfı. Aralık 18.

Yalçın, O. (2013). "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Tehdidi Karşısında Kalan Türkiye'nin Batı ile İş birliği Yapma Süreci". ***International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,*** 8(5), Ankara-Turkey. 919-958.

Yapar, S. S. (2009). "Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi". ***Selçuk Üniversitesi İİBF Dergisi,*** (16), 165.

Yeşilada, A. (2018). ***Ticaret Savaşları, Küresel Hegemonya ve Türkiye'nin Payı.*** https://www.paraanaliz.com/2019/dunya-ekonomisi/ticaret-savaslari-kuresel-hegemonya-ve-turkiyenin-payi-33747/ (Erişim Tarihi: 17.05.2019).

Yılmaz, M., Divani, E. (2018). "Ticaret Savaşları, Ekonomik Milliyetçilik, Yeni Merkantilizm ve Dünya Ticaret Örgütünün İşlevsizliği". ***İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,*** 1 (1), 10-24.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : EĞEMEN İdris
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri :
Telefon :
E-mail :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisansans	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Uluslararası Politik Ekonomi)	12.01.2021
Lisans	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (İktisat Bölümü)	01.07.2013

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2015-2016	Van DÖMER Eğitim merkezi	Halkla ilişkiler müdürü
20.01.2016-2021	Van Pegem Akademi Dersanesi	Müdür yardımcısı

Yabancı Dil
İngilizce

Hobiler

Kitap okuma, Gazete ve Dergi okuyup incelemek, Ekonomi kaynaklarını incelemek yazar ve düşünürlerin köşe yazılarını okumak

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

12/01/2021

Tez Başlığı / Konusu:

"Ticaret Savaşlarının Ekonomik Politiği ve Türkiye Ekonomisine Yansımaları"

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam **82** sayfalık kısmına ilişkin, 25/12/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından **TURNİTİN** intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%14** (yüzde on dört) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal İçermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

12/01/2021
İdris EGEMEN

Adı Soyadı : İdris EGEMEN
Öğrenci No : 2017051
Anabilim Dalı : Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı
Programı : Uluslararası Politik Ekonomi
Statüsü : Y. Lisans ■ Doktora □

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Celal KIZILDER
12/01/2021

ENSTİTÜ ONAYI
U Y G U N D U R
12/01/2021
Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü